

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Diplomová práce

**Jaroslav Foglar: odkaz jeho pedagogických idejí v současném hnutí klubů
a oddílů**

Vedoucí práce:

PhDr. Mgr. Antonín Dolák, Ph.D.

Vypracoval:

Bc. Ondřej Nejezchleb

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Jaroslav Foglar: odkaz jeho pedagogických idejí v současném hnutí klubů a oddílů“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

Brno 22. 11. 2011

Ondřej Nejezchleb

Poděkování

Děkuji PhDr. Mgr. Antonínu Dolákovi, Ph.D., za trpělivost a ochotu a důležitou metodickou pomoc při zpracování této práce.

Děkuji všem blízkým za velmi tolerantní a trpělivý přístup, zejména své přítelkyni Janě, bez jejíž podpory by tato práce nikdy nevznikla.

OBSAH:

Úvod	5
1 Historická – popisná část	7
1.1 J. Foglar: život	7
1.2 J. Foglar: spisovatel	8
1.3 Literární tvorba Jaroslava Foglara	10
1.4 Rozbor díla	13
1.5 Pedagogická koncepce	17
1.6 Literární pokračovatelé Jaroslava Foglara	19
2 Motivace J. Foglara	22
2.1 Živá myšlenka Jaroslava Foglara	23
2.2 Prostředí výchovy - vliv prostředí na utváření osobnosti a pedagogika zážitku	25
2.3 Výchova k hodnotám	29
3 Hnutí klubů a oddílů	31
3.1 Vznik světového skautského hnutí	32
3.2 Kluby Jaroslava Foglara	35
3.3 Současnost a idea	37
3.4 Volnočasové aktivity	38
3.5 Budoucnost, trendy	40
4 Praktická část – průzkum	42
4.1 Stanovení cíle průzkumu	42
4.2 Vyslovení zkoumaných problémů a stanovení hypotéz	43
4.3 Dotazníkové šetření	44
4.4 Analýza a interpretace výsledků	46
4.5 Dílčí závěr	53
5 Souvislost tématu se soc. pedagogikou	55

Závěr	56
Resumé	57
Anotace	58
Seznam použité literatury	59
Seznam příloh	61

Úvod:

Má diplomová práce se zabývá odkazem pana Jaroslava Foglara, jeho myšlenkami a postoji ve výchově mládeže, nejen v jeho době, ale i v dnešní. Zaměřím se především na to, co se snažil J. Foglar naučit mládež – jak by se měl člověk chovat. Vše, co chtěl mladé generaci předat, zpracoval spisovatel ve svých knihách do děje mnoha příběhů.

Jaroslav Foglar není v dnešní době považován za „velkého pedagoga“, o jehož díle bychom se každodenně učili. Pokud se ovšem zeptáme, kdo dnes nezná jeho dílo a myšlenky, nenajdeme snad nikoho, kdo by o jeho díle a idejích neslyšel, alespoň ne v mé generaci. Každý si vzpomene na nějakého románového hrdinu, s citáty z „foglarovek“ se setkáváme téměř denně.

Byť tedy Foglar nevstoupil do síně slávy významných pedagogů dvacátého století, nemůžeme opomenout jeho význam pro stav a tvorbu současné pedagogiky volného času. Byl to právě on, kdo byl průkopníkem této pedagogické disciplíny u nás v době po druhé světové válce.

Ve své práci se zaměřím především na ideje Foglarovy výchovy.

Jaké je skutečné povědomí o tomto člověku, jeho tvorbě a činnostech, má co nabídnout i dnešní generaci mládeže?

To jsou hlavní otázky, na které bych rád ve své práci odpověděl. Než se k nim však dostanu, rozdělím svoji práci na několik témat.

Práci modeluji tak, aby její čtenář získal přehled napříč činnostmi a prací Jaroslava Foglara. Tak, aby bylo patrné, z jakých zdrojů čerpal, co mu bylo inspirací a motivem pro jeho celoživotní práci pro mládež. Chtěl bych dát čtenáři přehled o spisovateli a pedagogovi.

První téma si zaslouží pan Foglar osobně.

Jeho životní příběh nám pomůže pochopit jeho celkový životní postoj. Nastíní nám dobu, pro kterou tyto myšlenky vznikaly a měly význam. Věnovat se budu Jaroslavu Foglarovi jako spisovateli, neboť to byli především hrdinové jeho knih, kteří ovlivnili mé výlety do přírody s kamarády.

Druhá část je věnována pedagogickému odkazu.

Chci zde zdůraznit myšlenky pozitivně působící na rozvoj mládeže, způsob jejich podání čtenáři, jejich pedagogický odkaz.

V další části této kapitoly se zaměřím na prostředí, v nichž jsou myšlenky Jaroslava Foglara realizovány. Prostor, která napomáhají a mají vliv na formování osobnosti, prostředí, která mají vliv na osvojování si postojů k hodnotám a idejím. Jedná se především o prostředí klubů a oddílů.

Třetí kapitola práce je věnována samotným klubům a oddílům.

Abychom se seznámili s historií, je zapotřebí proniknout ve stručnosti až ke kořenům skautingu, fenoménu volnočasových aktivit. Tomuto celosvětovému hnutí věnuji zvláštní kapitolu. Jelikož, se činnosti klubů týkají především volnočasových aktivit mládeže, věnuji se i tématu volného času zejména jeho vlivu na formování osobnosti.

V praktické části se chci věnovat skutečnému reflexu Foglarových myšlenek v současném hnutí klubů a oddílů jako inspiraci pro volnočasové aktivity mládeže.

Provedu průzkum v Brněnských centrech volného času, pod jejichž záštitou jsou oddíly dnes převážně vedeny a organizovány. Výzkum bude směřovat nejen k mládeži a jejímu povědomí o Jaroslavu Foglarovi, ale i k dospělým.

Zaměřím se i na názory vedoucích a aktivních členů klubů a sdružení, zda a jakým způsobem ovlivnilo spisovatelovo dílo a idea těmito lidem život.

1 Historická - popisná část

1.1 J. Foglar: život

/V této kapitole byla ve významné míře použita životopisná data z knihy Miloše Zapletala: Záhady a tajemství Jaroslava Foglara a z knihy Lumíra Mikulky: Causa: Jaroslav Foglar/

Jaroslav Foglar se narodil v Praze na Novém Městě 6. července 1907, stalo se tak asi souhrou náhod, že je to právě v roce, kdy R. Baden-Powell /zakladatel Skautingu/ pořádá celosvětově první chlapecký – skautský tábor.

Rok 1907 je považován za rok jedna světového skautingu.¹

Krátce po narození Jaroslava Foglara se jeho rodina stěhuje do Předlic u Ústí nad Labem. Zakrátko na to zpět do Prahy a poté, v souvislosti s otcovou nemocí, do Poděbrad. Foglarův otec Bedřich umírá ve věku 39 let, kdy má chlapec teprve čtyři roky. Matka, Jaroslav a jeho bratr Zdeněk se stěhují zpět do Prahy, tentokrát do Nuslí. Po smrti svého manžela začíná paní Foglarová pracovat v papírnickém obchodě, kterému věnuje veškerý svůj čas a tím už se z její strany nedostává oběma chlapcům tolik pozornosti. Díky svému bratru Zdeňkovi vstupuje Jaroslav ve svých dvanácti letech do 34. Skautského oddílu a stává se jeho kronikářem. Ve třinácti letech píše svůj první článek, který vychází ve skautských novinách.

Nikdo tenkrát netušil, že je to začátek spisovatelské kariéry jednoho z nejúspěšnějších českých spisovatelů literatury pro mládež. Píše se rok 1923. Po několika letech se rodina stěhuje opět, tentokrát na pražské Vinohrady do Korunní třídy číslo 16, kde Jaroslav Foglar bydlí až do roku 1980.²

Mladý Jaroslav vystudoval Obchodní školu. Zaměstnán byl jako úředník,

---

¹ Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, 1991, Ostrava, Amosium servis, str. 25

² Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, 1991, Ostrava, Amosium servis, str. 6

redaktor časopisů Mladý hlasatel, Junák a Vpřed. Jeho bratr zemřel na rakovinu plic, což se projevuje v knihách především odmítavým postojem ke kouření. Proti tomuto zlovyku je J. F. negativně zaměřen - záporní hrdinové jeho příběhů často, mimo jiné, kouří.

Více než šedesát let se věnuje Jaroslav Foglar činnosti s mládeží a tomuto tématu jsou věnovány všechny jeho knihy. Ve skutečnosti prožil celé novodobé dějiny Československa.

Od rozpadu Rakouska-Uherska, vzniku Československa v roce 1918 přes Mnichovský diktát a následnou okupaci Němci, 2. světovou válku (během které ztratil mnoho přátel), osvobození Československa, vznik a trvání Československé socialistické republiky až do roku 1990, rozdělení Československa a vznik České republiky.

Během svého života poznal několik režimů moci, od monarchie přes demokracii první republiky, fašismus, komunismus a novou demokracii bez „východního bratra“. Potýkal se s úskalími právě probíhající doby. Podstupoval rizika sankcí, ať to bylo způsobeno zákazy činnosti z politických důvodů nebo v době 2. světové války. To vše se promítá do jeho činnosti. Tato úskalí byla pro Foglara motivací, která dávala jeho práci smysl. Během svého života dokázal ovlivnit život statisíců dětí. Stal se jedním z dlouhodobě nejčtenějších českých spisovatelů vůbec.

Jaroslav Foglar zemřel 23. ledna 1999 v pražské Thomayerově nemocnici.

1.2 Jaroslav Foglar: spisovatel

Foglar měl od malička vřelý vztah k cestopisné a dobrodružné literatuře. Ze světových autorů ho ovlivnili především Ernest Thompson Seton a Jack London. Chlapečtí hrdinové jejich románů jsou hlavní inspirací; vztah k přírodě,

uznávání společných hodnot založených na kamarádství, vzájemné důvěře a pobytu v přírodě.

Setonova kniha Dva divoši inspirovala Foglara k napsání jeho nejznámější knihy Hoši od Bobří řeky. V roce 1936 spisovatele osobně potkal, když přijel do Prahy. Viděl v něm především vychovatele a jeho knihy jako motivační nástroj k výchově mládeže. Je mu inspirací především v tom, že v něm vzbuzuje touhu zažít příběhy dvou malých chlapců – hrdinů románu. Setonovy hodnoty si sám osvojil a s postoji k nim pracuje i ve svých knihách, příbězích a člancích.

Dalším fenoménem v životě Jaroslava Foglara byl skauting. Zakladatelem světového skautingu byl R. Baden-Powell, britský vojenský důstojník, velitel pohraničních jednotek, jenž využíval chlapců ve věku dvanácti až patnácti let při obraně pohraničí jako spojky mezi jednotkami. Po uvolnění z armády se věnoval výchově dospívajících chlapců, pořádal pro ně tábory. První z nich se konal v roce 1907. Napsal knihu Scouting For Boys³, jež se stala světovým bestsellerem. Skauting se zprvu rozšířil po celé Anglii a posléze do celého světa. Z jeho popudu byla založena Světová skautská organizace (WOSM – World Organisation of the Scouting Movement).

Zakladatelem Českého skautingu byl A. B. Svojsík, který se s tímto fenoménem seznámil v Anglii roku 1911. V roce 1912 vydává knihu Základy junáctví⁴, jež se stala hlavním pilířem pro vznik sdružení Junák v českých zemích – odnož Britského skautingu.

Propagaci skautingu věnuje Foglar tři svoje knihy: Pod Junáckou vlajkou, Devadesátka pokračuje a Boj o první místo. Sám je považován za nejdéle aktivního skautského vedoucího u nás. Jeho oddíl Hoši od Bobří řeky je nejdéle nepřetržitě pracujícím skautským oddílem a existuje dodnes.⁵

Snad i proto, že vyrůstal bez otce, nahrazovali mu jej hrdinové románů a

---

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Baden-Powell,_1st_Baron_Baden-Powell

⁴ Zapletal, M., Záhady a tajemství Jaroslava Foglara, Knižní klub, Praha, 2007, str. 186

⁵ Mikulka, M., Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara, Ostrava, Amosium servis, 1990, str. 2

život ve skautu. Sám prožíval jejich příběhy, byli mu jedním z hlavních vzorů v jeho tvorbě. Foglar z vlastní zkušenosti ví, po čem chlapecký čtenář touží.

1.3 Literární tvorba Jaroslava Foglara

Prvním Foglarovým spisovatelským počinem byla báseň v novinách, bylo mu teprve třináct let. Od roku 1923 začíná vycházet časopis Junák a Jaroslav je jeho pravidelným přispěvatelem.

Roku 1933 získává ocenění nakladatelství Melantrich za nejlepší knihu pro mládež. Cenu získal jeho dobrodružný román Přístav volá. V době, kdy ocenění přebírá, už má dokončenou svoji nejúspěšnější a nejslavnější knihu Hoši od Bobří řeky. Tu však nakladatelství odmítá vydat údajně pro malou dobrodružnost celého příběhu. Příběh hochů od Bobří řeky začíná vycházet jako román na pokračování v příloze pro děti novin Slovo – Slovíčko.

V roce 1935 zakládá v nakladatelství Melantrich časopis Malý hlasatel určený pro mládež ve věku od deseti do patnácti let (od roku 1936 přejmenovaný na Mladý hlasatel). Zde musím poznamenat, jaký to byl raketový vzestup Jaroslava Foglara, neboť v té době bylo nakladatelství největším u nás.

Roku 1938 začíná Foglarovi na zadní straně časopisu Mladý hlasatel pravidelně vycházet kreslený příběh chlapců ze Stínadel – Rychlé šípy (dodnes ilustrovaný již pěti různými výtvarníky).

V roce 1939 po vyhlášení Mnichovského diktátu a s nástupem okupace dochází v našem státě k mnohým podstatným změnám, které se samozřejmě dotkly také Foglara. V roce 1940 bylo rozpuštěno hnutí Junák, zabaven jeho majetek a organizace nesměla již pokračovat ve své činnosti. Spisovatel ještě stihl vydat román Pod junáckou vlajkou a Historii Svorné sedmy, pokračuje dobrodružstvím Rychlých šípů a vychází Záhada hlavolamu.

V roce 1941 zastavují Němci vydávání Mladého hlasatele, díky němuž

bylo založeno více než 24000⁶ čtenářských klubů (Čtenářské kluby byly registrovány dle Foglarem vydaných stanov a spojovali mládež na celém území Československa, podrobněji v samostatné kapitole).

Během války vychází jeho příběhy pod záštitou Klubu českých turistů. Po válce vstupuje do redakce časopisu Junák, zde začíná vycházet příběh Devadesátky (90. skautského oddílu). Následuje Foglarovo aktivní působení v časopisu Vpřed a znovuoživení čtenářských klubů.

Po roce 1948 se opět začíná měnit politická situace. Časopis získává nový název Junáci vpřed. V redakci časopisu není pro Foglara již místo. Jeho redaktorská činnost je v útlumu, občas mu sice sem tam nějaký článek v časopise nebo novinách vyjde, ale není to činnost, které se věnuje naplno a jež by jej uspokojovala. Rovněž aktivity ve svém oddíle má mnohými způsoby ztěžované.

V roce 1955 vstupuje oficiálně do redakce časopisu Pionýr. V témže roce nastupuje jako vychovatel do studentského domova.

Foglarovky jsou v době komunismu převážně vystavovány ostré kritice. Autorovi je vytýkáno, že svým hrdinům přikládá nadlidské schopnosti na hranici dokonalosti, které nejsou slučitelné s realistickou dobou a výchovou mladého člověka.

V roce 1963 se nakrátko situace obrací – Foglar nastupuje dráhu samostatného spisovatele. V ostravském rozhlasovém studiu je natočen rozhlasový pořad Z Bobří hráze. Foglarovy články začínají vycházet v denním tisku. V roce 1965 vychází Tajemná Řásnovka, je to po osmnáctileté pauze první román. V roce 1968 je natočen televizní seriál Záhada hlavolamu a vychází Dobrodružství v zemi nikoho. Jakmile začal sklízet se svými příběhy opět úspěch, následuje další období odmlčení.

Do roku 1980 Foglar téměř úplně přestal psát, kromě několika článků v časopisech a novinách, nepublikuje. Dokončuje knihu Tajemství velkého Vonta,

---

⁶ Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, Delfín, Brno, 1990, str. 55

nenajde pro ni však vydavatele.

Až v roce 1986 se znovu Foglar objevuje na pultech nakladatelství a začínají se organizovat čtenářské besedy. Je skloňován jako pedagog a tvůrce pedagogické literatury pro mládež. Postupné opětovné vydávání foglarovek začíná rokem 1987.

Stalo se tak především proto, že Foglar byl přijat do Svazu spisovatelů. Poslední z příběhů Stínadel – Tajemství velkého Vonta vyjde v roce 1990.

Po roce 1989, kdy v tehdejší Československu padla železná opona, dochází k mnoha reedicím jeho knih. Pohlíží se na něj jako na autora minulým politickým systémem perzekuovaného. O práci Jaroslava Foglara začíná být zvýšený zájem, ostatně jako u jiných totalitou zakázaných autorů. Bylo to způsobeno i rozmachem a vzestupem, do roku 1989 zakázaných, hnutí Skaut a Junák.

Pro přehled, zároveň s rokem vydání, uvádím úplný přehled Foglarovy bibliografie (na přehledu jsou patrné zmiňované odmlky ve vydávání knih):

Přístav volá (1934), Boj o první místo (1936), Hoši od Bobří řeky (1937) Tábor smůly (1938), Chata v Jezerní kotlině (1939), Historie Svorné sedmy (1940), Pod junáckou vlajkou (1940), Záhada hlavolamu (1941), Když duben přichází (1944), Stínadla se bouří (1947), Tajemná Řásnovka (1965), Poklad Černého delfína (1966), Kronika Ztracené stopy (1967), Dobrodružství v Zemi nikoho (1969), Devadesátka pokračuje (1969), Tajemství Velkého Vonta (1986), Tajemství v temných uličkách (1989), Život v poklusu (1990), Nováček Bubáček píše deník (1990), Jestřábe, vypravuj (1990), Strach nad Bobří řekou (1990), Náš oddíl (1992), Modrá rokle (1994), Kronika Hochů od Bobří řeky (1996), Rychlé šípy (1998), Svorní Gambusíni a jiné příběhy (1999), Z Bobří hráze (1999), Hry Jaroslava Foglara (2000), Hoši od Bobří řeky (komiksová verze Ivana Peroutková/Milan Teslevič 2000)⁷

Mimo tyto dobrodružné romány napsal Jaroslav Foglar i několik her, jež se

---

⁷ http://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Foglar

staly předlohou pro film i televizní seriály. Jako spoluautor se podílel na tvorbě sborníků her pro děti a mládež.

Autor se po roce 1999 dočkal za svou literární tvorbu i mnoha oficiálních ocenění.

Jedním z největších úspěchů byl výsledek v soutěžní anketě *Kniha mého srdce* pořádaný Českou televizí. Který z českých autorů se může pyšnit tím, že se jeho titul dostal mezi stovku nejoblíbenějších knih čtenářů v České republice? Jaroslav Foglar se v ní umístil hned dvakrát knihami *Rychlé šípy* a asi nejslavnější knihou *Hoši od Bobří řeky*⁸. Kniha příběhů *Pětice ze Stínadel* se dostala mezi dvanáct nejoblíbenějších knih⁹ českých čtenářů. Tento výsledek ho zařadil mezi nejúspěšnější české spisovatele.

V roce 1997 získává Jaroslav Foglar ocenění *Zlatá stuha* za celoživotní dílo.

Během života byl za svoje knihy a práci na jedné straně odmítán, ať už to bylo za jeho postoje, nebo jak říkají kritici, za povrchní tvorbu a bezduchý nebo naivní románový příběh. Ne jinak je tomu i dnes.

Na straně druhé je považován za jednoho z nejlepších románových autorů moderní literatury pro mládež a zároveň za nejúspěšnějšího spisovatele literatury pro mládež v České republice.

1.4 Rozbor díla

Romány Jaroslava Foglara řadíme do dobrodružné literatury pro mládež. Výklad pojmu dobrodružná literatura je souhrnné označení pro epický žánr vyznačující se poutavým a napínavým dějem odehrávajícím se často v exotických krajinách a sloužící převážně pro zábavu čtenáře. Mnohdy je tento žánr právem označován za konzumní, protože snaha o zajímavost a poutavost vedla často ke komercializaci a k vytváření děl za hranicemi umění /kýč a

---

⁸ <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/akcKMS/KMS-letakproknihovny.pdf>

⁹ <http://www.ctesyrad.cz/literarni-oceneni/kniha-meho-srdce/finalove-top-12>

brak¹⁰.

Od samého počátku je spisovatelova tvorba ovlivněna skautingem, skautským kodexem založeným na kamarádství, pravdomluvnosti a poctivosti. Postupně se v dílech objevuje vliv jeho aktivní činnosti v oddíle jako skautského vedoucího, což je patrné na celoživotní snaze vést a vychovávat mladého člověka.

Pokud začneme obecně rozebírat Foglarovy knihy - zjistíme, že se struktura děje příběhu mění jen velmi zřídka. Obecně platí, že autor na začátku představí čtenáři jednoho nebo dva chlapce, kteří těžce nesou obyčejné všední dny a touží po zajímavých příhodách¹¹. Tento princip je velmi účinný u dětského čtenáře, který ve svém věku; hovoříme o tom, že jsou foglarovky určené čtenářům mezi deseti a dvanácti lety; má stejné pocity jako Foglarovi hrdinové.

Pracuje jako mnoho dalších spisovatelů dětské literatury se čtenářovou představitivostí. Foglarovo kouzlo je v tom, že vytyčuje, čtenářům vždy reálně dosažitelné cíle. Jde o příběhy obyčejných lidí, s běžnými životními osudy a vlastnostmi, proto je pro čtenáře velmi snadné se do dějů vcítit. Děj se neodehrává na nějakém abstraktním místě. Místo děje je čtenáři dobře známé; je jím krajina v přírodě, kterou může být ta nacházející se nedaleko jeho domova, za městem.

Foglar mladého čtenáře dokáže uspokojit v jeho potřebách - vychází totiž ze skutečné znalosti mládeže¹². Na tomto principu si čtenáře získá, neboť vlastně také cítí stejnou potřebu poznávat své okolí a zažívat nová dobrodružství.

V interview pro časopis Tramp v roce 1968 na otázku: „V čem jsou úspěchy Rychlých šípů?“ Jaroslav Foglar odpověděl: „Zřejmě tkví v tom, že celoživotním kontaktem s mládeží jsem prostě nevyšel z jejího světa. Zním její záliby, způsob myšlení i jednání. To mně umožňuje vymýšlet příběhy i zpracovávat konkrétní příhody tak, jak to nemůže dokázat nikdo, kdo s mládeží

¹⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobrodru%C5%BE%C3%A1_literatura

¹¹ Zapletal, M., Záhady a tajemství Jaroslava Foglara, Knižní klub, Praha, 2007, str. 142

¹² Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, Delfin, Brno, 1990, str. 2

*nepracuje a nejvýše ji pozoruje ze stanoviska dospělého člověka.*¹³

Ve všech Foglarových románech je jasně patrná hranice mezi dobrem a zlem, správným a špatným, jež má čtenáři pomoci se snadněji orientovat v postavách a tím mu dává nenápadně najevo, která z těchto dvou variant je správná pro něho samotného. Foglarovi je popisovaný rozdíl mezi dobrem a zlem někdy vytýkán. Mohli bychom totiž říci, že si své hrdiny až idealizoval. Sám se potom tuto dokonalou podobu mladého chlapce snažil přenést i do běžného života.

K dalším stereotypním schémátům ve foglarovkách patří i chování hlavních postav. **Na straně jedné** se skupina skládá v podstatě z průměrných chlapců (nikdy děvčat), kteří potkávají osobnost, ryzí charakter, s jehož pomocí se jim mění život. Začínají mezi ně vstupovat společné hodnoty, probouzí se v nich potřeba se tomuto hrdinovi vyrovnat. Vzor se prakticky objevuje pravidelně ve všech Foglarových dílech (např.: Alex Dohnal, Rikitan, Fanek Jelínek...)

Podle univerzálního dějového modelu napsal autor Hochy od Bobří řeky (Jirka a Vilík se na ulici setkají s Rikitanem), Příklad volá (Jiří Draža pozná Láďu Vilemína), Chatu v jezerní kotlině (Pavel se seznámí s Ludvou) ...¹⁴

Ve skutečném životě se Foglar staví sám právě do role Rikitana (zprvu zřejmě inspirován učitelem Kalivodou, který byl jeho skautským vedoucím). Prostřednictvím svých knih navozuje situaci právě pro svoje působení na výchovu mládeže. V příbězích, osvojením si postavy jednoho z hrdinů, připravuje vlastně pozici sám pro sebe; říká se, že ze své role příběhového hrdiny nikdy nevyrostl.

Na straně druhé se v příbězích objevují vždy jednoznačně záporní hrdinové. Mají minimálně jednu špatnou charakterovou vlastnost, vždy stojí v pozadí, nikdy nedosáhnou svého cíle a nejsou mezi ostatními oblíbeni.

Foglar tím dává jasně najevo, že když se čtenář ve svém životě rozhodne

---

¹³ Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, Amosium servis, Ostrava, 1991, str. 38

¹⁴ Zapletal, M., Záhady a tajemství Jaroslava Foglara, Knižní klub, Praha, 2007, str. 142

něco podobného udělat, či se podobně chovat, bude za svoje chování sankcionován.

Ve Foglarových dílech se vyskytují zejména jednoduché, charakterově i pro dětského čtenáře čitelné, černo-bílé postavy. Jde především o to, aby dobro zvítězilo nad zlem. Dějové schéma se zdá být čtenářům povědomé, pamatují si je z pohádek.

Dějová forma a podoba, a zejména možnost stát se součástí příběhu, dávají čtenáři naději tato dobrodružství opravdu zažít (především v knihách o Junáku). Zde je vidět asi nejsilnější faktor Foglarova úspěchu.

Spisovatel ve svých knihách vyzdvihuje klubovou činnost. Hrdinové jeho příběhů jsou klubem zpravidla vázáni, obvykle ho založí, stanoví si pravidla členství, scházejí se a podnikají společné cesty za dobrodružstvím. Silou Foglara je kombinace napínavého příběhu opírající se o skutečnost (viz příběh Rychlých šípů).

Nevtíravým způsobem se snaží agitovat chlapce k potřebě stát se členy již aktivního oddílu. Foglar nejenom, že píše pro mládež dějově zajímavé příběhy, ony mu jsou nástrojem, tzv. Instruktažní beletrii¹⁵, využívá přirozené touhy chlapců a dívek po soutěživosti, vyniknutí a dosažení lepších výsledků. Také dává dospívající mládeži možnost se zařadit do kolektivu, který má stejné zájmy, ale i se v něm seberealizovat. A v tomto případě jim dává k dispozici Junáka, čtenářské kluby a mnoho dalšího, například turistické oddíly.

Od vzniku prvních foglarovek uplynula již dlouhá doba. Došlo ke zrychlení životního stylu a autorovy knihy jsou dnes určeny mladším čtenářům. Dnešní mládež mentálně vyspívá daleko dříve než děti před téměř sto lety.

A to je i jedna z dalších věcí, která je Jaroslavu Foglarovi dnes vytýkána. Jeho postavy svými postoji a názory žily v jiné době; rytířskost hlavních hrdinů

---

¹⁵ Mrva, J., Jaroslav Foglar, Okresní knihovna Kroměříž, Kroměříž, 1990, str. 32

je zaměřena na čtenáře dle jejich mentální vyspělosti, dnes na stále mladší a mladší děti.

Ať už je obecně spisovateli vytýkáno cokoliv, jeho černobílé postavy, vždy stejná dějová struktura příběhu, jazyk, kterým jeho hrdinové hovoří; faktem zůstává, že v historii dětské beletrie neexistoval a asi neexistuje autor, jehož tvorba by měla u dětského čtenáře, v dlouhodobém měřítku, tak velký pozitivní ohlas.

Foglarova tvorba byla obecně hodnocena a kritizována s ohledem na konkrétní politickou situaci, ne jenom proto, jaký vliv měla na mládež. Snad nejměšnější kritikou je to, že romány nemají požadovanou kulturní hodnotu, což bylo vytýkáno v době normalizace. Bylo by lépe, pokud by děti četli pouze romantické příběhy, jako jsou např. ty O Neznámkovi, který žije zcela mimo realitu někde ve vysněném světě? Nebo snad až přespříliš uvědomělý příběh o sedmiletém chlapci, který se naučí řídit letadlo a zachrání svým hrdinským činem pilotovi život. Určitě bychom si vzpomněli i na další, třeba ten o dvou bratřech...

Foglarův styl ani celé dílo nejsou ideální. Jako chlapce mě však oslovilo. Modrou pastelkou jsem vyplňoval políčka ve svém deníčku modrého života, který ještě někde doma mám. Myslím, že bychom po drobných korekturách dějových a úpravě jazyka dnešním dětem vzdáleného, našli opět značné množství čtenářů, kteří budou Foglarovy příběhy prožívat zároveň s jejich hrdiny.

1.5 Pedagogická koncepce díla

Jaroslav Foglar byl s mládeží v kontaktu téměř denně, se svým oddílem trávil čas každý víkend. Pedagogický záměr rozšířil z místa skautského vedoucího s působností na malý kolektiv v oddíle na velmi širokou skupinu mládeže. Podařilo se mu to díky činnosti v klubech při časopise Mladý hlasatel a prostřednictvím svých knih.

Foglar podává základ své pedagogické koncepce především tím, že dokázal využít všech prostředků, které se jeho záměrům hodily.¹⁶ Dokáže použít informace získané z prostředí svého skautského oddílu Dvojky. V oddíle je schopen na chlapcích testovat svoje nápady, vyhodnotit jejich odezvu, úspěch nápadu nebo jeho neúspěch. Poznatky přenáší do další činnosti, především do psaní příběhů.

Koncepce je použita v již zmiňovaném příběhu Hoši od Bobří řeky, zde je model velmi reflexní. Rikitan osloví chlapce, poté co byl svědky jejich rvačky a získá si jejich důvěru. S dalšími hochy, kteří se k nim přidali, zakládají sdružení Hoši od Bobří řeky. Začnou podnikat výlety do přírody, zažívají „to krásné“ a plní společné úkoly.

Foglar má stejnou důvěru jako Rikitan, čtenáři ztotožňují hrdinu s autorem, o kterém vědí, že je skutečným skautským vedoucím. Tento fakt dodává jeho příběhům na opravdovosti, ve čtenáři probouzí reálnou představu, že se příběh opravdu stal. Autor tak může snadno vzbudit potřebu čtenáře něco podobného rovněž zažít, což je nejsilnější stránkou pedagogické koncepce v jeho dílech.

Spisovatel čtenářům přímo poskytuje návod, jak dosáhnout toho, o čem píše. V časopise Mladý hlasatel vyzval k založení klubů. Dal jim stanovy a návod k jejich organizaci, povinnosti a zásady, jak klub založit (museli se registrovat), pravidla pro jejich činnost.¹⁷

Nejúčinnějším a asi nejznámějším návodem, založeným na dětské potřebě soutěžit, je lov bobříků. Původně vychází z legendy (v knize Hoši od Bobří řeky) o indiánském chlapci, který se sám zdokonaluje ve svých dovednostech. Stanoví si úkol a za jeho splnění si na hřebíček na zdi pověsí kůži z bobra, kterého sám ulovil. Bobříků bylo celkem 13: mrštnosti, míření, záchrany, plavec, dobrých činů, odvahy, znalosti květin, mlčení, osamělosti, zručnosti, síly, hladu, ušlechtilosti.

Foglar přímo vyzýval členy čtenářských klubů, aby do časopisu psali, jaké

---

¹⁶ Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, Amosium servis, Ostrava, 1999, str. 38

¹⁷ Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, Delfín, Brno, 1990, str. 11

zážitky prožívali při lovu bobříků a jak jsou na tom s lovem (bobříci se loví postupně). Některé dopisy otiskl, což mělo samozřejmě vliv i na ostatní.

I přes to, že lov bobříků je ryze foglarovským pedagogickým prostředkem, na bobříku ušlechtilosti a v podstatě na celém konceptu je patrna inspirace Setonem, dosažení nejvyšší šlechtnosti postupným vzděláváním od nejjednoduššího. „Lovec bobříků“ rozvíjí všechny oblasti osobnosti - fyzickou, morální, intelektovou, mravní.¹⁸

Na podobném principu funguje další pedagogický model vyskytující se v příbězích s vontovskou tematikou, sběr žlutých kvítků. Tímto promyšlenějším způsobem Foglar oslovil i starší čtenáře. Žlutý kvítek mohl nosit jen ten, kdo se řídil zásadou *boje za odstranění všeho špatného ve vztazích mezi lidmi*¹⁹ (pozn. *Myšlenka propagující Vontství jako symbol společné soudržnosti je zdůrazňována v knize Stínadla se bouří, vychází v poválečné době v roce 1947*)

Foglarova pedagogická koncepce v jeho dílech má dva prameny: vychází ze zmiňované Setonovy ideologie a skautingu. Autor je naštěstí od sebe neoddeluje, jdou společně ruku v ruce.

Závěrem je nutné vyzdvihnout um Jaroslava Foglara. Dokázal aktivizovat mládež té doby, využil touhu něčeho dosáhnout, v něčem vynikat a pracoval i s dětskou soutěživostí.

1.6 Literární pokračovatelé Jaroslava Foglara

O tom, že se najde pokračovatel myšlenky Jaroslava Foglara, asi nikdy nebylo pochyb. Působil opravdu na velkou masu mládeže a navíc na několik generací prostřednictvím Skautu osobně. Samozřejmě dospěli i autoři, následovníci, spisovatelé dobrodružné literatury pro mládež.

---

¹⁸ Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, Amosium servis, Ostrava, 1991, str. 41

¹⁹ Mikulka, L., Causa Jaroslav Foglar, Amosium servis, Ostrava, 1991, str. 45

Noví autoři navázali na v minulosti úspěšné příběhy a doplnili je volnými pokračováními nebo rozebrali již Foglarem předložené myšlenky. Rád bych se následovníkům alespoň povrchně věnoval, neboť právě oni udržují Foglarovu literární myšlenku, základní principy a postoje, stále živé.

Na prvním místě uvádím Miloše Zapletala autora knih pro mládež, obdivovatele Jaroslava Foglara, skautského vedoucího, autora mnoha her²⁰. Mezi jeho díla patří mimo jiné i kniha věnována Jaroslavu Foglarovi – Záhady a tajemství Jaroslava Foglara. Vyšla v Knižním klubu v roce 2007, při příležitosti stého výročí Foglarova narození. Mimo mnoha sborníků her pro mládež ve skautských oddílech napsal i několik příběhů z prostředí klubů a oddílů, jmenujme např. Sedmička, Ostrov přátelství, ve kterých zdůrazňuje dopad etického kodexu na dospívající mládež, začleňování do kolektivu a sepětí s přírodou²¹. Miloš Zapletal je považován za současného a rovnocenného pokračovatele Jaroslava Foglara, je současným hlavním protagonistou jeho díla a myšlenky práce s mládeží. Zapletal byl v dětství ovlivněn jeho tvorbou a velmi ho obdivoval. S Jaroslavem Foglarem se osobně znal a byl i editorem několika jeho děl.

Volným pokračováním stínadelské trilogie a záhad ježka v kleci je kniha Poslední tajemství Jana T. Příběh se snaží osvětlit čtenáři některé záhady a tajemství vyskytujících se v dějích Foglarových příběhů ze Stínadel. Autorem této knihy je Jaroslav Velínský, známý pod přezdívkou Kapitán Kid - tramp, písničkář, autor detektivek a divadelních her²².

Dalším z navazujících románů je příběh chlapce, který se přestěhoval s rodiči do nového města, zde si nalézá kamarády a společně pořádají výpravy za dobrodružstvím do nedaleké čtvrti – Stínadel. Příběh Jířího Hogana s názvem Meč Vontů je rovněž jedním z volných pokračování Foglarových

---

²⁰ <http://www.cbdb.cz/autor-452-milos-zapletal>

²¹ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=663>

²² http://cs.wikipedia.org/wiki/Kapit%C3%A1n_Kid

příběhů Rychlých šípů²³. Aby si čtenáře získal, využívá autor známé prostředí. Mnoho je autoru vytýkáno, sám však dějově posouvá reálie příběhů k dnešní době. Používá aktuální jazyk mladých, rovněž doba je dnešní, současná, pro čtenáře lépe představitelná.

Je více autorů, kteří se věnují zpracování Foglarových příběhů a používají jazyk současné generace mládeže. távají se přístupnějšími čtenářům. Asi nejčastěji jsou skloňována u nových autorů Stínadla a jejich záhady. Vždyť samotné místo i ke mně promluví svými příběhy nejvíc. Odpovídají obecně i podoby, jakými byly příběhy zpracovány (film, komiks).

---

²³ <http://foglarweb.ic.cz/clanky.php?id=93>

2 Motivace Jaroslava Foglara

„Poněvadž jsem poznal trýzeň žízně, vykopal jsem studnu, aby i jiní mohli z ní pít!“

Jaroslav Foglar

Proč se Jaroslav Foglar rozhodl, že bude psát knihy pro mládež? Proč se rozhodl věnovat mládeži veškerý volný i profesní čas svého života? Sám na otázku odpověděl: „Rozhodl jsem se, že budu celý život pomáhat mládeži“.

Většinu času trávil v hnutích Junáka, ale samotnou činnost poznal až po vstupu do 34. oddílu. V té době mu bylo 15 let. Do té doby krátce navštěvoval oddíl Jestřáb, který sestával z věkově výrazně starších a Jaroslav v něm neměl nikoho věkově blízkého. Měl potřebu sdílet, o co sám v dětství přišel²⁴.

Těsně před okupací v roce 1937 ho souhra okolností přivedla k psaní a vydávání prvních příběhů a článků v časopisech pro mládež. Společenská a politická situace byla v té době, zejména pak během okupace, velmi obtížná, hnutí pro mládež byla zakázána.

Místo aby okolnosti autora od další činnosti odradily, naopak ho právě ještě více motivovaly a dávaly mu tvůrčí smysl. Foglar potřeboval mít pocit užitečnosti a smyslu své práce. Nejednomu chlapci tak nahradil v této době otce. Důkazem může být, že úplně nepřerušil svoji činnost ani v době okupace a to přes veškerá rizika, která mu v té době hrozila.

Foglar se ve své roli cítil být nejenom užitečný, ale mezi hochy i věčně mladý.

Možná si sám při psaní svých prvních příběhů neuvědomoval, jakou budou mít sílu. Ze začátku psal jenom o tom, co by chtěl sám prožít. Mnoho Foglarových kritiků tvrdí, že nikdy nedospěl. Neměl rodinu – pouze hnutí, jemuž věnoval celý svůj život a příběhy, ve kterých realizoval svoje touhy a snahu být

---

²⁴ Zapletal, M., Záhady a tajemství Jaroslava Foglara, Praha, Knižní klub, 2007, str. 182

pořád dítětem. Možná i to byl důvod, proč nikdy nedospěl k potřebě založit svoji vlastní rodinu. Svým způsobem byla jeho rodinou Dvojka a on jejím otcem – nepotřeboval mít vlastní děti.

K hlavním symbolům jeho života patřilo přátelství, poctivost a láska. Měl snahu vychovat jedince k morálnímu a altruistickému chování. Jak sám napsal v knize: Ernest Thompson Seton – spisovatel, malíř, vychovatel, zálesák, je mu tento americký autor hlavním vzorem. Zde se Foglarovi splnil sen, psaní příběhů a románů se mu stalo povoláním.

Motivací v jeho činnosti byly i pochvalné dopisy, kterých během života nasbíral nespočetně. Z Foglarova archívu stojí za to citovat: „Vřele vám děkuji za vaše krásné a milé knihy, které mne odvrátily od špatné cesty a ukázaly mi cestu dobrou. Největší vliv v mém životě na mne jste měl vy, nevědomky. Umínila jsem si, že budu žít ctnostným životem všech skvostných chlapců z vašich knih...“ Nebo tento: „Troufám si tvrdit, že Jaroslav Foglar mně dal pro život víc, než mi dala škola i rodiče dohromady.“²⁵

Závěrem této kapitoly položím otázku: Chceme romantickým, „foglarovským“ způsobem vychovávat naši mládež? Mají dnešní mládeži ideje Jaroslava Foglar co říci?

2.1 Živá myšlenka Jaroslava Foglara

„Pojď se mnou tam, kde nebe je vysoké a modré a kde oblaka bílá rychleji než kde jinde plují...“

J. Foglar v knize Kronika Ztracené stopy

Foglar, tak jak sám o sobě uvádí, byl nejvíce ovlivněn E. T. Setonem, který dovedl ocenit prospěšnost života v přírodě pro člověka a sám jej prosazoval. Přemýšlel, jak tento život co nejvíce přiblížit mládeži. Využil svých

---

²⁵ Mrva, J., Jaroslav Foglar, Okresní knihovna Kroměříž, Kroměříž, 1990, str. 42

rozsáhlých znalostí života indiánů a na jejich základech organizoval mládež do sdružení „Woodcrafterští indiáni“ ještě dříve než v Anglii Baden-Powell.²⁶

Ideálem, k němuž má dle Setona člověk dojít, je „vysoké lidství“, které on sám charakterizuje: tělo krásy, mysl pravdy, duch síly a služba lásky.²⁷

Foglar v podstatě tuto myšlenku převzal a převedl ji v knize Hoši od Bobří řeky do českých poměrů. Rikitan stanovuje chlapcům podmínky, za kterých získají bobříky. Spisovatel ve svých knihách a práci myšlenku „vysokého lidství“ prosazuje.

Jednoduše řečeno, nebudeme daleko od pravdy tvrzením; bude-li se kdokoli věnovat svojí práci tak aktivně a dlouhodobě jako právě Foglar činnosti pro mládež, určitě zde zanechá svůj podpis.

Nejenom hnutí Skaut (Junák) bylo ovlivněno myšlenkami Jaroslava Foglara. Stále ještě existují sdružení, která mají svůj program založený na obecných principech a postojích, jež on uznával a propagoval. Organizace jsou vedené lidmi, kteří mají zapotřebí udržet svůj svět ve hrách a poznání dětské radosti a tímto způsobem prožívat svůj volný čas. Bez potřeby dosáhnout materiálních odměn, organizují a tvoří program pro své přátele a kamarády.

Můžeme je, s trochou nadsázky, označit za mládež Jaroslava Foglara. Chtějí pokračovat v tom, co sami v dětství získali. Označujeme tak část populace, která nezůstala jen u čtení knih, ale našla v románech motivaci pro prožívání svých osobních příběhů a dokázala se identifikovat s hrdiny knih během dětských her. Jsou to ti, kteří prožívali stejná dobrodružství zinscenovaná vedoucími, ať už se jejich organizace jmenovala jakkoli. Ti, které činnost Jaroslava Foglara aktivizovala, se sami starají o to, aby společné ideje zůstaly i nadále v povědomí lidí. Na názvu organizace zcela určitě nezáleží, je lhostejné, jestli se v průběhu dějin jednalo o Junáka, Pionýra nebo jinou skupinu. Jsou to lidé, kteří vyrůstali s jeho romány, kteří hráli hry inspirované jeho herními sborníky. A je rovněž důležité, že se o svoje zážitky chtěli podělit s

---

²⁶ Foglar, J., Ernest Thompson Seton –Spisovatel, malíř, vychovatel, zálesák, Brno, KJR,1937, str. 8

²⁷ Mikulka, M., Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara, Ostrava, Amosium servis, 1990, str. 9

dalšími. Jsou to ti, u kterých měla Foglarova pedagogika úspěch. Nejenom, že se rozhodli pro profesionální pedagogickou dráhu, ale věnují se dětem, vedení a organizaci dětských oddílů nezištně po celý život. Mají potřebu oplatit a předat dál, co jim věnovali druzí. Jsou to vedoucí v klubech a oddílech, v kroužcích volnočasových aktivit, kteří budou Foglarovu myšlenku udržovat stále živou.

Společná pravidla každodenní činnosti vytváří z táborníků kolektiv. Starší ukazují cestu mladším, zkušenější pomáhají nováčkům, tradice se přenáší z generace na generaci²⁸.

Ve Foglarově případě je evidentní, že významně sám přispěl k rozšíření této tradice. Témata založená na základě skautingu a práce s hodnotami Woodcraft zpracoval ve svých knihách, sloučil je dohromady a vytvořil především přehled, jak podle jeho představ působit na dorůstající mládež. To, že je Foglar inspirací pro další generace, není pochyb. Svědčí o tom mnohá další zpracování jeho knih a existence klubů zajímajících se o jeho činnost. Používají se výchovné metody a pedagogické postupy jím užívané při výchově mládeže.

2.2 Prostředí výchovy – vliv prostředí na utváření osobnosti a pedagogika zážitku

Foglarova činnost směřuje především k prostředí v klubech, klubové činnosti a aktivitám v přírodě. Sám organizoval letní tábory, víkendové pobyty i jednodenní výlety během všedních dní. Zde měl prostor vyzkoušet a hrát svoje hry. Prostředí mu bylo svým způsobem zdrojem i učebnicí pro získávání nových znalostí, které mohl následně prakticky využít během své pedagogické činnosti při prohlubování vědomostí chlapců svého oddílu. Jelikož se ve výchově v prostředí klubů pohyboval celý život, dokonale jej znal a dokázal z něj čerpat inspiraci pro svoji práci, nejenom nalézt motivy soudržnosti mladých kolektivů,

---

²⁸ <http://pto.pionyr.cz/zasady-cinnosti>

ale i dále je prohlubovat. Dokázal prostřednictvím oddílů uspokojit potřeby jednotlivce. K tomu mu sloužily kluby jako prostředí při organizaci volnočasových aktivit.

Ve svých knihách a člancích vybízel pro volbu takto stráveného času. Uvědomoval si, jaký může mít vedení nesprávného a zahálčivého života vliv na zdravý vývoj jednotlivce.

Volnočasové aktivity jsou ovlivněny biologickým zráním jednotlivců. Jsou odrazem úrovně sociálního, mentálního a psychického dospívání člověka. Realizace zájmů a potřeb dítěte a mladého člověka prostřednictvím volnočasových aktivit patří do sociálního učení, tedy osvojování a upevňování sociálních rolí. Velký význam zde má i rodina a její vedení ke způsobu trávení volného času. U většiny aktivit je silná mezigenerační kontinuita²⁹. Je velmi pravděpodobné, že dítě bude při své volbě přihlížet k postojům svých starších vzorů.

Prostředí výchovy můžeme chápat jako vnější vlivy, které působí na formování osobnosti mladého člověka. Děje se tak prostřednictvím vnitřních podmínek jednotlivce, tyto se dotvářejí v průběhu celého života a jsou důsledkem osobního vztahu a schopnosti jednotlivce pracovat s vnějšími vlivy, tedy vlivy prostředí. Každý vnější podnět je zapotřebí přijmout, zpracovat, zaujmout k němu stanovisko a podle potřeby konat.³⁰

Na utváření osobnosti samozřejmě působí základní faktory a těmi jsou rodinné prostředí a výchova v rodině i ve škole. Jedním z prostředí, ve kterém formování osobnosti probíhá je prostředí skupiny, nazýváme jej sociální skupinou. Měli bychom ji tedy stručně charakterizovat.

V našem případě skupinou chápeme sdružení lidí, kteří mají společný zájem. Princip je založen na uznávání společných hodnot, cíle a pravidel klubu. Společným jmenovatelem je prostředí skupiny, tedy klub, organizace a forma

---

²⁹ Kraus, B. a kol., Člověk, prostředí, výchova, Brno, Paido, 2001, str. 166

³⁰ Masariková, A., Masarik, P., Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času, Nitra, PF UKF, 2002, str 158

činnosti klubu. Pro naše podmínky jsou charakteristická pravidla uznávající stejné principy, hodnoty, mající společný zájem, zdravě vychovávat mládež. Charakteristickým je rovněž čas společně trávený v přírodě, skupiny organizované do podobně charakteristických hnutí, jako je tomu v případě hnutí Junák aj.

Ve Foglarových knihách nalézáme přímo návod jak uzavírat přátelské neformální skupiny, podporuje tak přirozenou touhu člověka přátelit se.

V případě zmiňovaných klubů, hnutí a oddílů jako sociálních skupin, mají tyto naplňovat zejména pozitivní funkci pro společnost. Jak jsem již uvedl, snaží se Foglar působit na jednotlivce tím, že předkládá způsob, jak trávit volný čas. To znamená na základech prospěšných jak pro jednotlivce, tak pro společnost.

Funkce volného času:

Aktivní oddych: rekreační činnost, relaxace a regenerace duševních a tělesných sil, kompenzace pracovní zátěže ve škole.

Rozvoj a *formování schopností*, nadání, talentu, zabezpečení mnohostranné kultivace osobnosti.

Seberealizace v oblasti potřeb a zájmů.

Socializace, osvojování sociálních zkušeností a způsobilostí, komunikace a návyků. Kompenzace nedostatků sociálního a rodinného prostředí.

Prevence proti negativním formám chování, vandalismu, kriminalitě, drogové a jiné závislosti.³¹

Vyzdvihnul bych zvláště funkci kompenzace nedostatků sociálního a rodinného prostředí, neboť právě tato prostředí mají na výchovu dítěte (formování jeho osobnosti, socializaci, výchovu k hodnotám a odpočinek) velmi významný vliv. Foglar vyrůstal v neúplné rodině bez otce, se starším bratrem a matkou, která věnovala veškerý svůj čas tomu, aby oba chlapce uživila. Sám velmi dobře věděl, jaký má kompenzace nedostatků rodinného prostředí na

---

³¹ Masariková, A., Masarik, P.: Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času, Nitra, PF UKF, 2002, s. 112

výchovu mládeže vliv. Tento stav bychom svým způsobem mohli identifikovat jako podobný dnešním rozděleným rodinám a dvoukariérním manželstvím (nejen v těchto případech je riziko, že rodina nebude plnit všechny své funkce).

Problematika výše popsaná by se rozhodně neměla podceňovat, protože v dnešní době se bytostně dotýká velkého počtu dětí. Snad v každé škole se setkáváme s těmito problémy, jak mne informovali učitelé, se kterými jsem o těchto jevech hovořil.

Kluby, oddíly i jiné volnočasové aktivity mnohdy nahrazují socializační funkci rodiny. Děti se v nich realizují, prostředí je jim známé, stejně jako kolektiv. Učí se spolupráci, navazování a udržování vztahů.

Čas aktivně a smysluplně naplněný má bezesporu i funkci preventivní, neboť udržuje odstup od sociálně patologického prostředí jako varianty při způsobu krácení a bezúčelného nakládání s volným časem.

Hodnota Foglarovy pedagogické činnosti je především v jeho aktivním přístupu k výchově mládeže a v jeho angažovanosti. Geniálním způsobem dává mládeži směr, aby se mohla sama rozhodnout, jakým způsobem bude svůj volný čas trávit. Způsob je ztotožněním se s postavami románů, prožíváním příběhů a touhou prožít stejné zážitky společně s hlavními hrdiny. Snadná dostupnost zážitku dovoluje zažít právě tu stejnou radost, jakou prožívají hrdinové Foglarových románů. V tomto směru je význam autora jako pedagoga volného času naprosto nesrovnatelný s jakýmkoli jiným pedagogem.

Foglar svým způsobem vstupuje do čtenářovy mysli a dává mu prostor pro vlastní rozhodnutí. Musím zde vyzdvihnout i prostor a kvantitativní objem jeho záběru při vlastní činnosti. Těžko můžeme zjistit množství všech čtenářů foglarovek, ale obecně platí, že je jedním z nejpublikovanějších českých spisovatelů a to nejen v hodnocení literatury určené dětskému čtenáři.

2.3 Výchova k hodnotám

Jak se zmiňuji již na předchozích stránkách své práce, považuji Jaroslava Foglara za jednoho ze zakladatelů české pedagogiky volného času. O ní se u nás začíná hovořit až ve druhé polovině dvacátého století, začínají vycházet odborné publikace věnující se výchově mládeže ve volném čase jako samostatnému pedagogickému oboru.

Jak je důležité rozvíjet hodnoty jako krása, přátelství, pomoc. Můžeme si myslet, že tyto pojmy jsou samozřejmostí, ale je tomu skutečně tak? Do výchovy, respektive vzdělávání tyto pojmy samy o sobě zařazeny nejsou...

Pedagogicko-psychologická východiska působení Foglarových knih a vůbec jeho práce pro mládež jsou, jak jsem se již dříve zmínil, založeny na tzv. vyšších hodnotách (pomoc slabším, ušlechtilost, šlechtnost ...).

Autor klade velký důraz na pojmy krása, příroda, láska... Přenáší do svých příběhů myšlenky junáctví, i přes to, že samotnému Junáku věnoval pouze tři svoje knihy (Boj o první místo, Pod junáckou vlajkou a Devadesátka pokračuje) a symbolů lesní moudrosti inspirované především Setonem a jeho woodcrafterskými indiány. Slovo „woodcraft“ je složeninou z angličtiny a je do češtiny překládáno jako „lesní moudrost“. Do postav indiánů je vložen ideál „vysokého lidství“³². Seton své hrdiny nabádá hledat ve všem krásu, zdokonalovat svoje tělo, prohlubovat svoje znalosti a dovednosti, pomáhat... Foglarovi se tak do rukou dostává univerzální zdroj pro jeho výchovný systém založený již na výše zmíněném. Setonovy zákony lesní moudrosti (dvanáct pravidel) jsou Foglarem převedeny do sběru třinácti bobříků, plnění modrého života a získávání žlutých kvítků.

Foglarova cena spočívá v podávání praktického návodu čtenáři, jak a co lze dělat v obyčejném každodenním životě – pokud jedinec sám chce. Ve foglarovkách jsou obsaženy běžné úkony a denní činnosti jako jsou: ranní

---

³² Mikulka, L., Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara, Ostrava, Amosium servis, 1990, str. 9

cvičení, mytí, pomoc rodičům, konání dobrých skutků.³³

Ve svých knihách dětskému čtenáři předkládá to, čeho si má sám vážit, na čem podle autora ve skutečnosti nejvíce záleží. V podstatě říká: „Podívej: normální, správné a pro tebe prospěšné je chovat se tímto způsobem...“

---

³³ Mikulka, L., *Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara*, Ostrava, Amosium servis, 1990, str. 9

3 Hnutí klubů a oddílů

/V této kapitole byla významným zdrojem historických dat kniha Kronika čs. skautského hnutí od Bruna Břečky/

Sdružení oddílů u nás historicky vychází ze Skautu založeného v roce 1907 Baden-Powelem a sdružení dle E. T. Setona, ať už se historicky organizovalo jakkoli. Vývojem doby u nás tato hnutí podléhala změnám způsobeným střídáním politických režimů.

Důležitá je myšlenka tábornických oddílů. Jde obecně o dobrovolná zájmová seskupení lidí majících společné zájmy, kteří sdílí svoje volnočasové aktivity, popřípadě se zabývají tábornickou činností. Organizují klubovou činnost a letní tábory, činnosti spojené s turistikou, poznáváním a ochranou přírody a obecně s organizací a tvorbou programu pro mládež.

V této kapitole bych se rád zaměřil především na historii klubů a oddílů pracujících na základě idejí zpracovaných Jaroslavem Foglarem, na vztah k přírodě, vzdělávání a pohybové aktivity. Chci se zmínit o základu skautského hnutí, pro něž je české synonymum Junák (organizace pro české skauty).

První junácký tábor organizoval A. Svojsík roku 1912 ve Vorlovském polesí u Bratřova na Českomoravské vrchovině nedaleko hradu Lipnice. Účastníky byly děti z mnoha měst s různým školním prospěchem, ve věku od jedenácti do osmnácti let.³⁴

Rok 1914 považujeme za rok vzniku skautingu u nás. Prof. Antonín Svojsík (5. 9. 1875 – 17. 9. 1938) zakládá organizaci JUNÁK – ČESKÝ SKAUT. Junák přebírá zásady a pravidla stejná se Skautem.

Baden-Powelova pravidla převzal A. Svojsík a zní:

Skautovo slovo je svaté:

Skaut jest v pravém slova smyslu loajální. Skaut zná povinnost svou, býti

---

³⁴ Bruno Břečka, Kronika čs. skautského hnutí, Brno, Brněnská rada Junáka, 1999, str. 12

užitečným a pomáhati bližnímu. Skaut jest každým přítelem člověka dobré vůle a bratrem každého skauta. Skaut jest ochotný a úslužný. Skaut jest přítel zvířat. Skaut jest poslušný. Skaut jest vlídný a usměvavý. Skaut jest hospodárný a šetrný. Skaut jest čistý v myšleních, slovech a ve skutcích³⁵

Svojsíkova formulace k jednotlivým bodům:

Junák jest v pravém smyslu loajální, je věrný svému zaměstnavateli, je věrně dbalý povinnosti k svým rodičům, své vlasti, nadřízeným i zaměstnavateli. Stojí při nich v dobrém i zlém a proti každému, kdo jest jejich nepřítelem.

Junák je poslušen rozkazů svých rodičů, vůdců a rádců družin a vůbec každého představeného bez výhrady. Nelíbí-li se skautovi rozkaz mu udělený, jedná jako voják či námořník. Provede jej za všech okolností, jak nejlépe dovede, potom teprve pronese námitky proti němu. Rozkaz však vykoná ihned. To je kázeň.³⁶

3.1 Vznik světového skautského hnutí

/Organizace mládeže v Evropě na přelomu devatenáctého a dvacátého století, vznik skautingu a myšlenka Lesní moudrosti (z volného překladu woodcraft)/

V roce 1844 bylo v Londýně založeno Křesťanské sdružení mladých mužů – YMCA (Young Men's Christian Association), jednalo se o mezinárodní asociaci zabývající se křesťanskou výchovou.

V roce 1885 byla v Paříži založena Světová aliance YMCA. V roce 1924 byla aliance rozšířena do více než padesáti zemí. Do Československa pronikla prostřednictvím československých legií v Rusku, kde působila v rámci své

---

³⁵ <http://www.skauti-senicka.info/skauting/zakon.html>

³⁶ Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brněnská rada Junáka, 1999, str. 24

sociální činnosti již během 1. světové války³⁷.

YMCA sledovala nejenom výchovné cíle, ale i cíle sociální. Neorientovala se pouze na náboženskou výchovu. V našich zemích byla orientována zejména protestantsky, ale byla nábožensky snášenlivá, hovořila o světovém občanství a spolupracovala s ostatními církvemi. Byla pro ni typická především charitativní činnost. V roce 1894 byla v Londýně založena YWCA (Young Women's Christian Association), s podobným programem, určená pro dívky.

BOY BRIGADES – Chlapecké brigády jako prvopočátek táboření, organizovali anglickou mládež od roku 1882³⁸. V jejich čele byl William Smith.

Při táboření využívali příručku britského důstojníka Roberta Baden-Powella – Příručka pro zvěda (AIDS TO SCOUTING).

Při obraně jihoafrického města Mafeking v době války mezi Bury a Brity nasadil k lehčím úkolům všechny chlapce ve věku od deseti let³⁹. Rozdělil je do skupinek po pěti, nechal je vést chlapci veliteli, které si sami zvolili.

Nejprve dopravovali uvnitř města poštu, na kole nebo pěšky, později nasadil Baden-Powell všechny vojáky pouze k obraně města a chlapci z Mafekingu obstarávali poštovní styk, proviant, starali se o dodávky munice pro bránící se vojáky, pečovali o raněné a pomáhali zdravotníkům⁴⁰.

Za prvopočátek skautingu, jak ho známe dnes, můžeme považovat dění kolem roku 1898, kdy se zrodila myšlenka WOODCRAFTU E. T. Setona, který položil základní kámen skautským pravidlům.

Jaroslav Foglar ho pokládá za svůj velký vzor pro vztah k přírodě a přírodovědným dovednostem. Nejznámější knihou E. T. Setona jsou Dva divoši, knížka, kterou napsal vlastně jako manuál pro chlapce při jejich pobytu v přírodě. Ve Foglarově práci se po vzoru Setonových indiánů velmi často objevuje indiánská symbolika.

---

³⁷ Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brněnská rada Junáka, 1999, str.11

³⁸ Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brněnská rada Junáka, 1999, str. 13

³⁹ http://scout.org/en/about_scouting/facts_figures/baden_powell/life_stages_of_b_p/the_hero

⁴⁰ Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brněnská rada Junáka, 1999, str. 15

Roku 1865 se přistěhovala rodina Setonů do Kanady do městečka Lindsay. V té době malý Ernest navštěvoval nedělní školu, kde měl od svého faráře – učitele zajištěný přístup k literatuře. Četba knih ovlivnila jeho celý život. Dalším faktorem v jeho životě byla kanadská příroda a prázdninové pobyty u strýčka na jeho farmě v Ontáriu. Díky disciplíně a lásce k literatuře získal stipendium univerzity v Londýně. Studium přírodních věd dokončil na výbornou.

Po studiích se vrací domů, tentokrát jeho kroky vedou do americké přírody. Zde vytváří atlas zvířat s vlastními ilustracemi, který následně využije pro své proslavení v New Yorku. Brzy se stává jedním z nejuznávanějších malířů zvířat. Vystavuje svoje obrazy nejenom v Americe, ale i v Evropě.⁴¹

Seton založil hnutí „Woodcrafterští indiáni“, vycházející z již dříve zmiňovaných idejí a hodnot, které mimo jiné od něj přebírá i Baden-Powell. Spočívá ve výchově „čistého člověka“ k přírodě, tedy Setonem myšleno v lese (proto – wood). Jde o práci a život v harmonii s lesem, obecněji s přírodou. Do postav indiánů vkládá své představy o „nezkažených lidech“ a rozvíjí koncepci k dosažení ideálů.

V roce 1906 přijíždí E. T. Seton do Anglie, zde setkává s Robertem Baden-Powelem, tou dobou již generálem Britské armády. Společně se shodují na názorech k výchově chlapců v jejich volném čase. Výsledkem setkání je první chlapecký tábor vedený Baden-Powelem na Brownse Island v Británii, poblíž přístavu Pool, píše se rok 1907.⁴² V témže roce se v Praze Nuslích narodil Jaroslav Foglar, byl 6. červenec.

Jako historicky oficiální datum založení skautské organizace je den 24. ledna 1908, kdy Baden-Powel přednáší v Birkenheadu v Anglii o své knize Scouting for Boys.⁴³ Jednalo se o první veřejný výklad této knihy. Od tohoto dne se oficiálně píše historie Boy Scouts Association of Great Britain (Sdružení hochů skautů Velké Británie).

---

⁴¹ Foglar, J., Ernest Thompson Seton – Spisovatel, malíř, vychovatel, zálesák, Brno, KJR, 1937, str. 6

⁴² Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brno, Brněnská rada Junáka, 1999, str. 12

⁴³ <http://www.history.com/this-day-in-history/boy-scouts-movement-begins>

Setonovo hnutí The Woodcraft League of Amerika se na krátko sdruží se skautským hnutím, ale po dvou letech společné existence se opět rozdělí.⁴⁴ Obě organizace se dále vyvíjí samostatně a po celém světě dodnes fungují jako organizace zabývající se pobytem v přírodě, sdružováním a výchovou mládeže. U nás jsou oddíly po vzoru E. T. Setona organizovány od skautu rovněž odděleně, jsou spojeny především se symbolem lesní moudrosti, pojmenovány především jako tábornické oddíly.

3.2 Kluby Jaroslava Foglara

Samostatnou kapitolou ve spojení s Jaroslavem Foglarem jsou pojmy klub a klubová činnost. Nejenom, že se aktivně věnoval této činnosti celý svůj život, ale dodnes se nenašel člověk, jehož jméno by bylo navždy propojeno s hnutím a činnostmi Junáka. Na samostatnou práci by bylo zpracování „Foglarových“ čtenářských klubů.

Na začátku všeho bylo nakladatelství Melantrich, kam v roce 1935 přišel mladý spisovatel s konceptem zcela nového časopisu pro mládež. Malý hlasatel začíná vycházet a brzy poté vzniká řada nových mládežnických klubů. První číslo rozdávalo nakladatelství Melantrich, z obavy, jestli bude mít někdo o takový časopis vůbec zájem, zdarma⁴⁵. Po roce vydávání časopisu, ve kterém Foglar popisuje činnost pražské Dvojky, se časopis přejmenuje z Malého na Mladého hlasatele. Časopis je určen čtenářům mezi jedenácti a třinácti lety.

Po roce 1937 začínají vznikat čtenářské kluby založené z důvodu získání přehledu o počtu výtisků pro jednotlivá čísla časopisu Mladý hlasatel. Registrovaní členové na základě předplatného dostávají jednotlivá vydání časopisu. Foglar tímto způsobem řešil otázku nákladu a distribuce. Možná, že v té době ani netušil, jaký to bude mít do budoucna následek.

---

⁴⁴ Mikulka, L., *Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara*, Ostrava, Amosium servis, 1990, str. 8

⁴⁵ Švejnová, T., *Foglarův příspěvek dnešním časopisům pro mládež*, Praha, Sborník příspěvků z konference Fenomén Jaroslav Foglar, Památník národního písemnictví, 2008, str. 114

První výzva k vytvoření čtenářských klubů vychází v roce 1937 v čísle 36 II. Ročníku Mladého hlasatele.⁴⁶ Zde byla uvedena i pravidla pro kluby; jak je vytvořit, jak registrovat, jak rozšiřovat a funkce vedoucího, písaře atd.⁴⁷

Výzvou k zakládání čtenářských klubů se doslova s novými kluby Mladého hlasatele roztrhl pytel. Během prvního roku bylo registrováno přes dvě stě klubů a každý další rok přibývala asi stovka dalších⁴⁸. Byly zakládány na bázi písemné žádosti o založení a pokud byla tato schválena, bylo klubu přiděleno pořadové číslo a byl oficiálně zaregistrován. Foglar registrovaným čtenářům nechal zdarma vytisknout registrační průkazky a členské odznaky. Do roku 1939, kdy začíná okupace Československa Němci, je registrováno přes 1100 „foglarových“ klubů.

Čtenářské kluby sdružovaly kolem časopisu mládež organizovanou napříč různými uskupeními tehdy u nás fungujícími, spojovaly v jedno Sokoly, Skauty...

Časopis Mladý hlasatel byl opravdovým fenoménem nejenom tehdejší doby. Vycházel ještě za okupace v nákladu 100 000 výtisků. Pro srovnání - v roce 2008 vyšlo dnešního nejúspěšnějšího časopisu pro mládež ABC 60 000 výtisků v jednom nákladu. Před tím než Němci úplně zastavili vydávání tohoto časopisu, byl náklad dvojnásobný⁴⁹.

Jaroslav Foglar časopisem žil. Před válkou v něm začal vycházet komiks Rychlé šípy. Na konci první etapy, tedy do roku 1941, bylo s časopisem spjato 26 000 klubů. Vezmeme-li v úvahu, že každý klub musel mít minimálně čtyři členy, vychází nám, že bylo dohromady registrováno minimálně 104 000 dětí.

Po válce se už nikdy taková sláva klubů neopakovala. Časopis Mladý hlasatel vycházet nemohl. Vzniká časopis pro mládež Vpřed, kam v roce 1946

---

⁴⁶ Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, Delfín, Brno, 1990, str. 9

⁴⁷ Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, Delfín, Brno, 1990, str. 11

⁴⁸ <http://www.rapsach.cz/foglar/kluby.htm>

⁴⁹ Švejdová, T., Foglarův příspěvek dnešním časopisům pro mládež, Sborník příspěvků z konference Fenomén Jaroslav Foglar, Památník národního písemnictví, Praha, 2008, str. 115

do redakce vstupuje i Jaroslav Foglar. Je to, bohužel, otázka pouhých dvou let fungování čtenářských klubů, protože v roce 1948 přichází k moci komunistická strana a tak časopis a jeho vydávání končí.

Za úspěch čtenářských klubů vděčíme pouze a jenom Jaroslavu Foglarovi, neboť on to byl, kdo dokázal z časopisu vytvořit pro tu dobu něco nadčasového, co bychom mohli označit slovem interaktivní. Vydávání článků a komentářů bylo odvislé od aktivního přístupu samotných klubů. Byl vytvořen strukturovaný systém, podle něhož autor postupoval. Sám pročetl dopisy o plnění úkolů klubů a na připomínky reagoval. Měl přehled o těch neaktivnějších, o jejich klubové činnosti i o samotných jejich členech. Dal vlastně klubovým členům pocit příslušnosti ke skupině. Poskytl jen základní rámec podmínek pro jejich vznik a začlenění do skupiny ostatních. Jakým způsobem si svoji činnost organizovali, bylo pouze na nich samotných – Jaroslav Foglar jim dával svojí činností s Dvojkou pouze příklad.

3.3 Současnost a idea

Současné ideje mládežnických hnutí, klubů a oddílů v duchu skautingu i trampingu u nás vnímám od roku 1989 (přechod od socialistické politické orientace po současný stav).

V praktické činnosti oddílů se mnoho nezměnilo. Ani před revolucí se v normálních oddílech organizovaných Pionýrem nebo jinou organizací neprobíral životopis Klementa Gottwalda, ale vázaly se uzly, luštily se morseovka, hrály hry atd... V té době, pokud se chtěl kdokoli legálně věnovat mládeži a činnosti s mládeží, musel být organizován v oficiálních organizacích (Jiskra, Pionýr, SSM).

Čas proměn po roce 1990 v těsné návaznosti na sametovou revoluci znamená mnoho nového z hlediska organizovanosti, programů, vzdělávání vedoucích a užívání symbolů.

Kromě toho, že hnutí Junák je oficiálně uznáno jako hnutí dětí a mládeže

a zakotveno i legislativně, organizace Pionýr se transformuje do dvacet let staré podoby pionýrských tábornických oddílů – PTO. Legislativně jsou činnosti pro mládež a sdružování mládeže upraveny Zákonem o Sdružování občanů z roku 1990, ve znění pozdějších předpisů. Dále činnost upravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) ve svých vyhláškách. MŠMT chápe volnočasovou aktivitu a její organizaci jako významný subjekt prevence proti patologickým jevům mládeže.

Myšlenky sdružení oddílů, zabývající se výchovou k přírodě a pomáhající sobě navzájem, fungují paralelně dodnes, i když částečně se hnutí Junák politizuje⁵⁰.

Ze 176⁵¹ předrevolučních brněnských pionýrských oddílů po roce 1989 zůstalo 30. Ostatní se transformovaly do svazů hnutí Junák, nebo se spojily s některým ze stávajících oddílů, nebo ukončily svoji činnost. Dnes je jich oficiálně v Brně aktivních 27.⁵²

3.4 Volnočasové aktivity

V této kapitole bych chtěl ve stručnosti charakterizovat možnosti, úlohu, ale i významnou sociální funkci trávení volného času a tedy i pedagogiky volného času bez ohledu na to, jedná-li se o profesionálně nebo amatérsky organizované volnočasové aktivity. To vše jako pohled na výchovu dítěte.

Volnočasové aktivity, ať už si to uvědomujeme nebo ne, rozvíjí osobnost a její vývoj v mnoha směrech. Obecně se zaměřují na:

Rozvoj *pohybového aparátu* - děti získávají pohybové dovednosti a fyzickou kondici. Získávají přehled o možnostech, jaké jsou k dispozici pro pohybovou aktivitu.

---

⁵⁰ Sborníček STPO Brno, 1997, str. 4

⁵¹ Sborníček STPO Brno, 1997, str. 4

⁵² <http://pto.pionyr.cz/oddily>

Rozšiřují *znalosti a dovednosti technické či odborné - rozvíjí dětské myšlení a úvahy*. Vše probíhá během her, které jsou tímto způsobem koncipované nebo prostřednictvím kroužků, jež se technicky orientují.

Ve volném čase se rozšiřuje a formuje zejména talent. Mám tím na mysli především formy umělecké činnosti. Výtvarné, hudební nebo jiné umělecky zaměřené kroužky pod vedením zkušených pedagogů nalezneme téměř v každém městě při základních školách.

Další, a podle mě tou nejdůležitější rolí trávení volného času, je funkce socializační. Jedinci určuje pojmy, jako jsou vztahy ve skupině, práce v ní, proskupinové a prosociální chování, uznávání společného hodnotového systému skupiny. Jím může být nejenom touha dovědět se nebo naučit něco nového, může to být i snaha dosáhnout co nejlepšího výsledku např. při sportu.

Volnočasové aktivity mají funkci eliminovat vznik tzv. rizikových situací.

MŠMT chápe funkci volného času a jeho správnou organizaci především jako minimální prevenci proti vzniku patologických jevů. Ve školském zákoně zařazuje střediska volného času do školského systému ČR. Vydává směrnice pro fungování těchto center v Metodickém pokynu MŠMT k činnosti a zásadám financování a hospodaření středisek pro volný čas dětí a mládeže pod č. j. 28 089/98-5. MŠMT dále upravuje priority v Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže - (č. j. 14 514/2000-51) v čl. II. Volnočasové organizace by měli vést děti a mládež ke smysluplné a pro společnost prospěšné činnosti.

Obecně můžeme organizace rozdělit na jednostranné např. sportovní nebo umělecké a všestranné, tím mám na mysli příklad našich klubů, hnutí... Pro nás je důležité, aby kluby a oddíly podle našich idejí byly nepolitické a všeobecně zaměřené, to znamená, aby rozvíjely osobnost po stránce fyzické i dovednostní.

Na závěr chci zdůraznit, že obsah činností různých skupin a sdružení, která organizují činnost dětí a mládeže ve volném čase, má vliv na charakteristické rysy jejich budoucího životního stylu, tedy na celkový postoj,

jejž zaujmou nejenom pro způsob trávení svého volného času.

3.5 Budoucnost a trendy

Rád bych uvedl příklad z reportáže v České televizi o modelu předškolní výchovy v jedné školce. Děti po vzoru woodcrafterských indiánů tráví veškerý čas v přírodě. Rodiče přivedou do školky své dítě a ono tráví celý den v lese. Samozřejmě jsou dodržovány potřebné předpisy, ale např. odpočinek se realizuje tak, že děti, pokud to povětrnostní podmínky dovolí, tráví veškerý čas venku. Zázemí školky tvoří jen dřevěný srub, kam se uchýlí pouze za velmi špatného počasí. Děti se ve školce učí trávit svůj čas v souladu s přírodou, učí se dovednostem po vzoru skautingu. Zpracovávají produkty přírody (např. listy stromů) a používají je při výrobě různých ozdob a dalších výtvorů.

Školka tímto způsobem funguje již delší dobu a hlavním přínosem pro rodiče je, že děti jsou méně nemocné než ty, které navštěvují běžné zařízení. Mají daleko větší přehled o chování v souladu s přírodou, o ekologických návycích a dokonce podle tvrzení rodičů – jejich děti vyžadují i po nich společné návštěvy přírody, aby se s nimi mohly podělit o svoje zážitky a názorně jim ukázat, co se ve školce naučily.

Model napomáhá utvářet osobnost člověka žijícího v souladu s přírodou, který je zvyklý na spolupráci, na práci ve skupině a který svůj hodnotový systém staví v duchu idejí skautingu. Možná, že přijde doba, kdy takto specializované školky budou více rozšířené a do skript pro pedagogy budou zařazeny i formy her Jaroslava Foglara.

Předpokládám, že v budoucnosti bude výchově ve volném čase přikládána čím dál větší váha. Nejenom pro její funkci rekreační, oddechovou nebo relaxační, ale abychom zabránili vzniku situací, které mohou být pro výchovu dítěte rizikové.

Přikládám ale velkou váhu i tomu, že se čím dál více budeme snažit přiblížit zdravému životnímu stylu. Mám na mysli nejenom pohybové aktivity, ale i výuku o přírodě, ekologii a zdravém prostředí.

Volný čas se ukáže jako přirozený motor hodnotové přeměny - změni individuální přístup a umožní pohyb společenskému hodnotovému systému i ve světě práce. Odpočinek a užívání si života budou pocíťovány jako stejně cenné ve srovnání s výkonem a majetkem.⁵³

Volnému času bude věnován stále větší význam. S tím souvisí i současný rozvíjející se trend společnosti a čím dál větší zájem o vedení zdravého životního stylu a samozřejmě i způsob trávení volného času.

Volnočasovým aktivitám je věnována čím dál větší pozornost, roste zájem o různé kurzy (dovednostní, pohybové...). Tento fakt je patrný především v nabídkách, kterými jsme denně obklopani. Nabízí se nám v tomto ohledu nevyčerpatelné množství služeb poskytovaných právě k propagaci a vedení zdravého životního stylu.

---

⁵³ Vážanský, M., Smékal, V., Základy pedagogiky volného času, Brno, Paido, 1995, str. 47

4 Praktická část – průzkum

Cílem této práce bylo

- přiblížit odkaz Jaroslava Foglara jako pedagoga volného času pro činnost současných klubů a oddílů, zaměřujících se na práci s dětmi a mládeží, tematicky reflektujícími myšlenky autora. Jde především o vztah k prostředí, k lidským hodnotám, přírodě a klubové činnosti, které jsou nedílnou součástí výchovy a kde je pedagogika volného času v této podobě realizována. Hlavní myšlenky a zásady skautingu podhalují historicky první výchovnou organizaci na světě, jež dala základ dalším podobným institucím zabývajícím se výchovou a sdružováním mládeže.

- okrajově se zmínit, že Foglarovou smrtí jeho příběh nekončí, že jsou autoři, kteří pokračují v jeho příbězích a tak jim dodávají nekonvenční nádech nadčasovosti a nesmrtelnosti myšlenek. Rovněž přirovnání, která používá ve svých knihách jako např. charakterové rysy hrdinů, jejichž jména se staly symboly pro souhrn charakterových vlastností. Občas přirovnání k Foglarově knižní postavě použije novinář nebo politik: ...Ačkoli nás Mirek Topolánek ujistil, že není Mirek Dušín, aby musel plnit své sliby, zásluhou lidoveckého předsednictva přece jen v klubu Rychlých šípů jednou nohou zůstal...⁵⁴

4.1 Stanovení cíle průzkumu

Průzkum jsem zaměřil obecně k osobnosti Jaroslava Foglara, spisovatele literatury pro mládež, autora knih, sborníků her a programů volnočasových aktivit pro děti a na to, jestli jsou v dnešní době v povědomí myšlenky a ideje, kterým věnoval celý svůj život. Jsou-li tyto stále živé a to nejenom u dětí mezi desátým a třináctým rokem věku, ale i u dnešních dospělých.

Zdali má Jaroslav Foglar, jeho tvorba, v ní zdůrazňovaný postoj k

---

⁵⁴ http://neviditelnypes.lidovky.cz/glosa-beranidla-0ig-/p_politika.asp?c=A090114_113454_p_politika_wag

hodnotám a systémy, stále co nabídnout včetně způsobů, jakými se snažil ovlivnit vztahy a postoje mládeže.

Také mne zajímalo, zdali jsou pedagogičtí pracovníci, profesionálové i amatéři, ovlivněni, při své činnosti pro mládež, tvorbou a postoji Jaroslava Foglara.

Ve výzkumné části jsem chtěl empiricky ověřit povědomí o hodnotách citovaných autorem u dospívající mládeže a rovněž o interesovanosti mládeže v jejím volném čase a to zejména ve vztahu k přírodě.

Dále jsem se chtěl zaměřit na to, jakým způsobem v současnosti ovlivňuje obecně idea Jaroslava Foglara využití možností trávení volného času mládeže.

Cílem je tedy vyhodnotit vliv autorova díla ve skupinách klubů a oddílů volnočasových aktivit, jejichž činnosti vycházejí tématicky z myšlenky vztahu k přírodě a idejí skautingu a vliv spisovatelovy tvorby na výchovu dětí, na jejich postoje a přístup k Foglarovým odkazům při výchovné činnosti.

4.2 Vyslovení zkoumaných problémů a stanovení hypotéz

Je jasné, že idea, nebo řekněme fenomén Jaroslava Foglara, stále žije. Od jeho smrti uplynulo již více než jedenáct let, přes to však můžeme s jistotou říci, že v soukromém životě velmi skromný člověk nám zanechal nesmrtelný odkaz, ať už se jedná o tvorbu literární, klubovou nebo pedagogickou.

Jsem rovněž přesvědčen, že mezi dnešní mládeží je přístupnější jiný žánr literatury. Přesto věřím, že se při výběru literatury a vlastní četbě dostanou čtenáři i k tvorbě Jaroslava Foglara. Jeho knihy jsou stále mládeží čtené, hrdinové knih jsou známi a rovněž zůstává ve čtenáři obraz základních charakterových rysů a vyzdvihovaných hodnot.

Myslím, že aktivní činnost vedoucích oddílů a motivace k jejich činnosti je ovlivněna prostředím klubů a oddílů a jejich členstvím v nich během dětství a dospívání.

Další hypotézou je, že si čtenáři z autorových knih berou vše to, co je v nich vyzdvihováno jako pro společnost žádoucí.

V souvislosti s těmito hypotézami jsem se snažil provést kvantitativně orientovaný aplikovaný výzkum – průzkum metodou explorativní za využití techniky dotazníku kombinované s technikou interview u výběrového souboru, kterým jsou lidé pohybující se v prostředí oddílů a klubů zaměřených na pobyt v přírodě a skauting a u žáků základní školy ve věku od deseti do třinácti let. Otázky v dotazníku jsou otevřené. S vedoucími oddílů jsem vedl rozhovor osobně.

Výběrový soubor:

Výběrovým souborem mé práce je mládež ve věku deset až třináct let. Oslovil jsem je proto, že je to věková skupina, které Foglar svoje knihy původně adresoval. Někteří byli nebo jsou členy oddílů založených na jeho myšlenkách, tedy na postoji k aktivitám ve volném čase. Ostatními byly náhodně oslovené děti ve třídách běžné brněnské základní školy.

Druhou oslovenou skupinou byli mí přátelé; o některých vím, že v minulosti byli, stejně jako já, členy dětských oddílů. Někteří z nich se této činnosti věnují dodnes, jsou vedoucí oddílů a klubů, zabývají se činností v současnosti a pojili se s těmito hnutími aktivně i v devadesátých letech dvacátého století.

4.3 Dotazníkové šetření, rozhovor

Jelikož jsem se zaměřil na dvě cílové skupiny (dospělé a děti), postupoval jsem při shromažďování informací dvojím způsobem. Prvním byl dotazník, kterým jsem kontaktoval a oslovil děti základní devítileté školy v Brně. Rozdal jsem dotazník mezi žáky pátých a šestých tříd. Celkem jsem takto oslovil

devadesát dětí a získal výsledek k dalšímu zpracování.

V dotazníku byly formulovány otázky tak, aby se k nim dotazovaný mohl vyjádřit vlastními slovy. Do dotazníku jsem rovněž zahrnul otázky s možností výběru z předem nabídnutých odpovědí. Dotazy směřovaly k vyjádření pozitivní nebo negativní odpovědi, ano – ne.

Otázky dotazníku směřovali k obecnému povědomí mládeže o literatuře z dílny Jaroslava Foglara, která je určena právě jim, k samotnému autorovi, jeho idejím, myšlenkám a činnostem směřujícím k mládeži.

Dále jsem se snažil, aby dotazník odpověděl na otázku, jaké mají tázání vědomosti o příbězích z knih, o myšlence a samotné podstatě příběhů.

Nakonec jsem se dotazoval na činnosti ve volném čase. Jakým způsobem jej tráví, zda jsou členy nějakého sdružení nebo klubu (organizovaných po vzoru skautingu).

V samostatném hodnocení bych se chtěl věnovat rozhovorům, které jsem vedl s učiteli dětí na základní škole, kde jsem provedl dotazníkové šetření.

Dalšími oslovenými dospělými byli vedoucí z centra volného času Lužánky v Brně. Do skupiny dotazovaných jsem zapojil výběr z okruhu známých. O některých vím, že v minulosti byli členy oddílů a někteří z nich se činností pro mládež věnují dodnes.

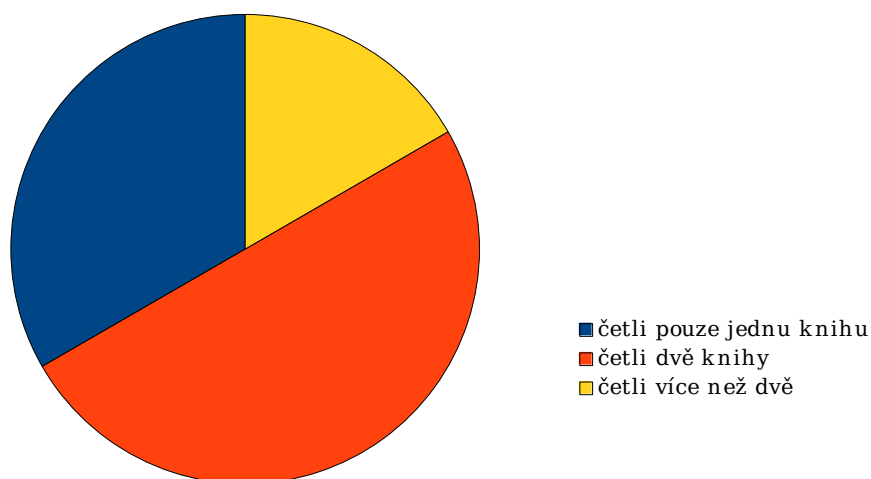
Rozhovor jsem vedl zejména směrem k motivaci pro práci s mládeží, jestli má Jaroslav Foglar dnešní mládeži co nabídnout, jakým způsobem a jestli se cítí být spisovatelem a jeho tvorbou ovlivněni.

Věk oslovených byl mezi devatenácti a šedesáti třemi lety. Nejvíce oslovených bylo ve věku mezi dvaceti a třiceti pěti lety. Vykonávané povolání ani vzdělání jsem nezohlednil.

4.4 Analýza a interpretace výsledků

Z provedeného výzkumu jsem vyhodnocením dotazníků u dětí a rozhovorů s dospělými zjistil, že všichni dotazovaní jméno Jaroslava Foglara znají především jako autora literatury pro mládež. Téměř polovina z dotazovaných má jeho jméno spojené s klubovou činností mládeže ve hnutích Junák nebo Skaut. Procento výsledků zvýšil zejména přehled u dospělých respondentů. Šest dospělých zná orientačně činnost Jaroslava Foglara jako hlavní postavy a tvůrce čtenářských klubů.

Na základní škole v Brně, kde jsem provedl dotazníkový průzkum, žáci uvedli, že alespoň jednu Foglarovu knihu četli všichni. Je to dáno tím, že je zde zařazena do povinné četby žáků. Mezi nejčtenější patří knihy Chata v jezerní kotlině, příběhy Rychlých šípů (tedy Foglarova stínadelská trilogie), následují Hoši od Bobří řeky, Tajemná Řásnovka a Přístav volá.

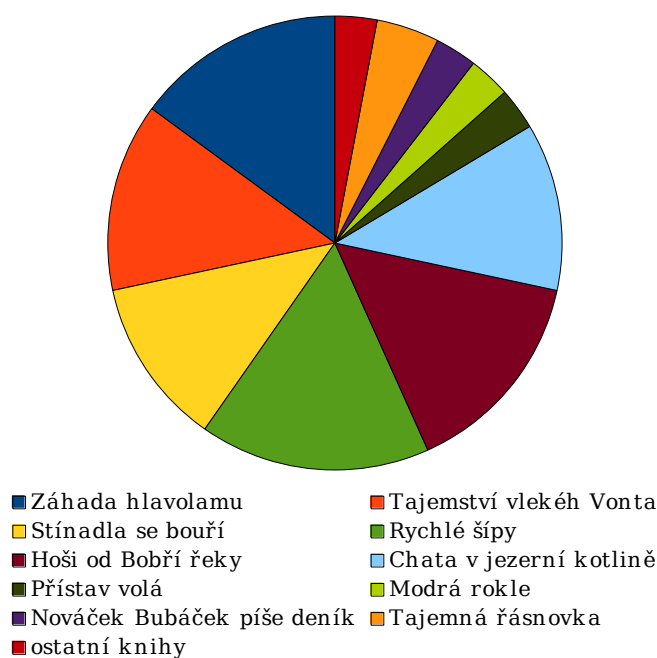
Graf č. 1 - průzkum čtenářů

Musím podotknout, že jsem opomněl dělat rozdíl mezi klasickou knihou a komiksem, což se v podstatě týká hlavně příběhů ze Stínadel a Modré rokle (kde mohl být výsledek ovlivněn). Stejně tak jsem nezohlednil možnost, že byla stínadelská trilogie zfilmována. Výsledek čtenářské části je u dospělých téměř

identický, pouze zde přibyli tací, kteří si troufli říci, že přečetli všechny Foglarovy knihy.

Zajímalo mne, jakým způsobem se k jeho knihám čtenáři dostali. Výsledek u obou skupin byl totožný, četli jeho knihy jako povinnou četbu ve škole. Zajímavé bylo, že se dnes dospělí vracejí k četbě foglarovek. Většina dotazovaných dospělých se zmínila o tom, že by vlastně nebylo špatné si některou z knih přečíst znovu a že v budoucnu to určitě udělají. Zajímali se i o to, jaké jsou ty novější knihy. 10% z dotazovaných dospělých uvedlo, že sáhli po „foglarovce“ před méně než dvěma roky.

Graf č. 2 – nejčtenější knihy

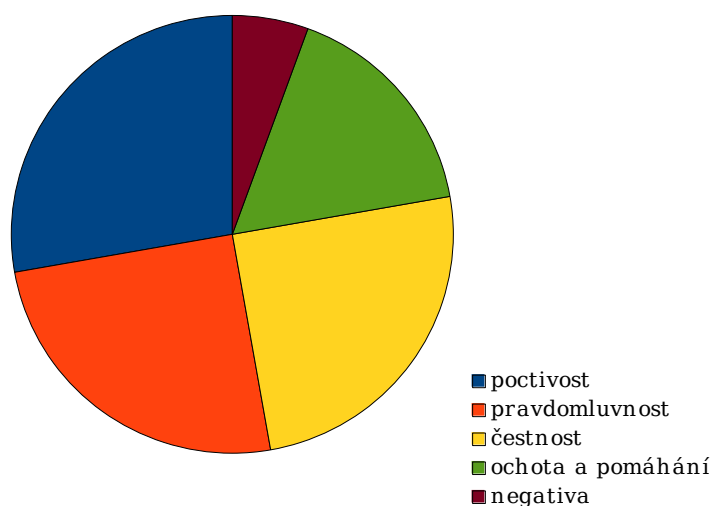
U knih, které se umístily na prvních příčkách, byly rozdíly v počtech hlasů nepatrné. Je to především důsledek toho, že v případě stínadelské trilogie se jedná o pokračování jednoho příběhu. Čtenář jednoho dílu, v případě že se mu líbil, snadno sáhne po dalším. Oblíbenost příběhů ze Stínadel je zapříčiněna i

formou vydání. Publikovány byly knihy i komiks, téma příběhů temných uliček bylo zfilmováno, což mohlo ovlivnit hodnocení.

Jednou z dalších otázek bylo, kterou postavu z Foglarových knih si pamatují, která jim nejvíce ulpěla v hlavě a co je na ní nejvíce zaujalo především z hlediska charakteru. Seznam postav v podstatě koresponduje se seznamem nejčtenějších knih. Je zajímavé, že se v seznamu z 90% vyskytují kladní hrdinové. Tento fakt se projevuje i na výsledku dotazů právě k uznávaným hodnotám a rysům hlavních hrdinů. Čtenáře na zvoleném hrdinovi zaujal nejvíce jeho charakter, snadno jej přiřadí ke jménu z knihy. V povědomí jsou především jména postav hrdinů příběhů ze Stínadel.

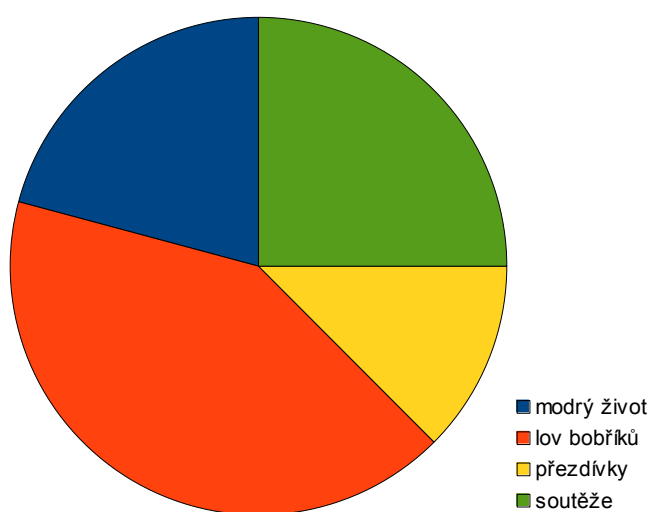
Graf č. 3 – přehled charakterů hlavních hrdinů, dle čtenářů

Z grafu jasně vyplývá, že si čtenář z knih odnáší vesměs pro společnost žádoucí vlastnosti a vzorce chování. Žádný z respondentů nevedl jako hrdinu toho negativního. Ve všech odpovědích vítězí ti s „dobrymi“ vlastnostmi. Čtenář si z knihy odnáší pozitivní vzorce chování. Je to jedna z věcí, proč jsou Foglarovy knihy i po letech stále velice dobře hodnoceny a proč jsou mládeži pedagogy k četbě doporučovány.

Překvapivé bylo pro mne i zjištění, kolik dětí se věnuje klubové činnosti v oddílech Junák, PTO – tábornické oddíly a jiné. Z celkového množství devadesáti dotazovaných žáků základní školy ve věku deset až třináct let je členem oddílu jedna pětina. Jsou to ti, kteří se klubové činnosti věnují celoročně. Čtvrtina dotazovaných dětí jezdí na letní dětské tábory. A právě zde se děti většinou s klubovou činností seznámily prostřednictvím organizujících institucí a vedoucích, kteří se na činnostech s mládeží podílejí.

Další zkoumaným okruhem byla otázka, zdali shledávají dotazovaní nějakou souvislost s příběhy a tématy ve Foglarových knihách s děním na táborech a v celoroční klubové činnosti. Směřoval jsem především k tomu, jestli ve své činnosti identifikují program a programovou náplň, kterou nabízel čtenáři spisovatel ve svých knihách.

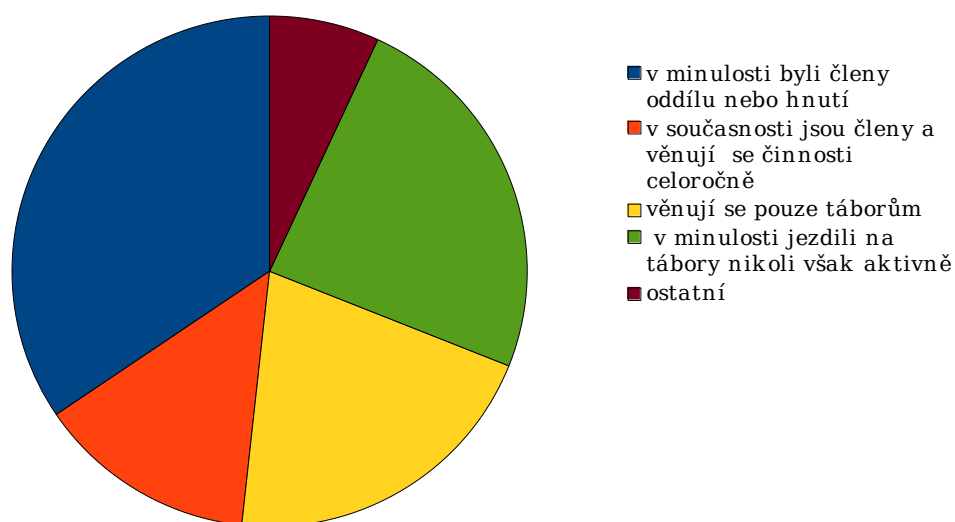
Graf č. 4 – souvislosti v činnostech knižních a oddílových

Respondenti uvedli, že znají podněty a motivy z knih Jaroslava Foglara. Nejčastěji se shodli na tom, že v souvislosti s četbou našli podobu v lovu bobříků po vzoru knihy Hoši od Bobří řeky. Znají a plní i modrý život, dnes

dokonce stále vydávaný, děti mají svoje brožury, do nichž si zaznamenávají dobré skutky. Vyplňují políčka svých deníčků a jsou za to hodnoceni. Této činnosti se věnují zejména členové klubů. Dále poznávají shody, jsou – li někteří z nich titulováni přezdívkami shodnými se jmény knižních postav.

Mimo obecné části, které byly pro obě výše uvedené skupiny víceméně stejné, se budu dále věnovat rozhovorům, které jsem vedl s okruhem svých známých. Sestava dotazovaných byla různorodá, jednalo se o muže i ženy z mého bezprostředního okolí ve věku od 19 do 63 let. Rozhovor jsem vedl celkem se čtyřiceti osobami, všichni žijí v Brně nebo jeho okolí. V následujícím grafu je znázorněno rozložení dospělých respondentů.

Graf č. 5 – dospělí respondenti

Z grafu vyplývá, že i když jsem se snažil, aby byl průzkum, co nejvíce objektivní našel jsem ve svém okolí jen velmi málo těch, kteří s táborovou nebo jinou klubovou činností nepřišli vůbec do styku. Pouze dva z dotazovaných (uvedeni jako ostatní) nespádají do kritéria zařazení. Nikdy v životě nebyli na dětském táboře, nikdy se na činnosti nepodíleli. Nevěnují se činnosti s mládeží

a ani se jí nikdy nevěnovali. Nikdy nebyli členy nějakého klubu nebo oddílu.

Výsledky hovoří pro Brno a jeho okolí velmi povzbudivě, klubová a táborová činnost zde má dlouholetou tradici, ať už se jedná o bývalý Pionýr (dnes PTO nebo Turistické oddíly), Junák nebo oddíly jiné.

Otázky byly prozaické, zda je v životě ovlivnila tvorba Jaroslava Foglara a čím. Zda má literatura ze spisovatelova pera dnešní mládeži co nabídnout. Zda je jeho dílo významným motivátorem pro volbu volnočasových aktivit dnešní mládeže v současném materiálním světě. Jestli používají v praxi a při své aktivní činnosti s mládeží některé z Foglarových návodů nebo motivátorů.

Většina z oslovených je přesvědčena, že byla a možná je i dnes ovlivněna idejemi Jaroslava Foglara, jsou to zejména zásady, jako jsou poctivost, vztah k blízkým, kamarádství, úcta k hodnotám jako jsou „šlechtnost“, společné hodnoty ve vztahu k přírodě. Rovněž uvedli, že by svoje dítě klidně do oddílu přihlásili nebo jej už jejich potomek navštěvuje. Tato skupina respondentů se většinou shodla na tom, že mají Foglarovy ideje i dnešní mládeži co říci.

Pouze dva z dotazovaných si myslí, že se vždy chovali tak, jak je to učili jejich rodiče a jak se podle daných situací od nich očekávalo. Jsou přesvědčeni o tom, že v dnešním světě idealisticky založený člověk dojde brzy ke zklamání a dnešní svět není určený hodnotovému systému vyzdvihovanému Foglarem. Podle nich je svět zaměřen materiálně. Kritizují zejména fakt, že dodržování morálních zásad a ideálů je pro jedince nepraktické. Poukazují na pravidlo, že se vždy najde někdo, kdo toho zneužije. Připouští, že by bylo dobré vychovávat společnost k lidskosti a k pro společnost prospěšnému chování. Připouští to ale pouze za předpokladu, že dodržování pravidel bude platit pro všechny a budou obecně platná.

Ti, kteří se činnosti s mládeží věnují, vidí souvislosti s Foglarovou literaturou zejména v programové náplni (např. „lov bobříků“, „modrý život“). Metodicky shledávají činnost podobnou motivačnímu programu oddílu. Mají tím

na mysli, že celoroční činnost o víkendových výletech, ale i činnost klubová během roku, je motivována tématem autorových prací. Program vrcholí během táborového pobytu. Souvislosti vidí i v seskupení oddílů, rozdělení do skupin vedených staršími, tzv. rádci, kteří se podílejí na tvorbě programu a organizaci oddílu.

Odpověď na otázku, co je motivuje k činnosti s mládeží, skončila očekávaným výsledkem. Někteří ze současných vedoucích klubové činnosti věnují téměř všechn svůj volný čas, mnozí si zde našli i svého partnera a bez jakéhokoli materiálního obohacení se této činnosti věnují vedle svého povolání. Uvedli, a možná to až tak s činností Jaroslava Foglara nesouvisí, že v oddíle vyrůstali, mají k němu vztah a stejně tak mají vztah ke svému vedoucímu, který jim předal zodpovědnost za oddíl. Mají potřebu v činnosti pokračovat.

Výsledky průzkumu jsou ovlivněny zařazením knih Jaroslava Foglara do povinné četby. Když jsem hovořil s pedagogy, sdělili mi, že je to docela běžné. Samozřejmě je důležité, co čtenář četbou získá. V případě našeho spisovatele a jeho knih se potvrdilo, že si čtenáři odnesli postoje a vzorce chování hlavních hrdinů.

V případě dotazované skupiny dospělých nemohu tvrdit, že je výsledek průzkumu zaručeně objektivní. Připouštím, že je ovlivněn výběrem oslovených osob. Nejenom že jsem oslovil osoby mně blízké (jak jsem již ve své práci uvedl, klubové činnosti jsem se věnoval) a jejich prostřednictvím zde samozřejmě k jisté vazbě mohlo dojít. Prokázala se určitá trvalá vazba k hnutím, oddílům, klubům a i táborové činnosti obecně. Výsledek průzkumu ovlivnilo, že jsem jej situoval v lokalitě Brna a jeho okolí, kde má tramping a skauting dlouhou tradici, což má za následek i obecné povědomí o těchto činnostech. Možná by stálo za zvážení vyhodnotit situaci i z hlediska ostatních regionů ČR.

4.5 Dílčí závěr

Jak jsem již na začátku této kapitoly uvedl, snažil jsem se ve své práci potvrdit následující hypotézy.

První hypotéza: Dnešní mládež se ve svém vlastním výběru literatury a při vlastní četbě dostane i k tvorbě Jaroslava Foglara.

Tuto hypotézu se mi nepodařilo zcela verifikovat, neboť jsem došel k závěru, že dnešní mládež jen částečně sáhne sama od sebe po titulu Jaroslava Foglara. Vlastní výběr některé autorovy knihy je vázán na následující příčiny.

Mladý člověk si dnes jeho knihy vybere sám většinou pouze tehdy, je – li k nim přiveden vedoucími v oddíle nebo mu je doporučí nějaký kamarád, který Junáka či tábornický oddíl navštěvuje.

Druhou skupinou jsou žáci, které autorovy knihy zaujali v rámci povinné četby. Poté si další tituly již obstarají sami.

Vyhodnocením dotazníků čtenářů se mi však podařilo potvrdit, že čtenář v knihách vidí vzorce chování a prosazovaný systém hodnot. Chápe, že principy jemu předložené, jsou společností vyzdvihovány jako žádoucí.

Autorovy knihy jsou stále mládeží čtené, hrdinové knih jsou známi a rovněž zůstává ve čtenáři obraz základních charakterových rysů a kladných hodnot.

Druhá hypotéza: Aktivní činnost vedoucích oddílů a motivace k jejich činnosti je ovlivněna jejich členstvím v klubech během svého dětství a dospívání.

Tuto hypotézu se mi podařilo zcela verifikovat, neboť dotazovaní, aktivní

vedoucí klubů a oddílů, se své činnosti věnují proto, že sami v tomto prostředí vyrůstali. Chtějí předávat myšlenku oddílu dále.

Většinou se cítí být zavázání svým bývalým vedoucím a přistupují tak svým konáním k jakémusi „plnění své niterné povinnosti“.

5 Souvislost tématu se soc. pedagogikou

Souvislost tématu se sociální pedagogikou je jasná. Pokud ji chápeme obecně jako *výchovu k cílům společenským*⁵⁵, jsou společenskými cíli ty, které propagují především lidskost. Foglarovy ideje, metody a práce přesně sociální pedagogiku charakterizují. Právě sociální pedagogika se snaží vychovávat jednotlivce pomocí prostředí (Foglarovy kluby), na které působí.

Prof. Bakešová charakterizuje sociální pedagogiku jako sociální pedagogiku působící především výchovou společnosti prostředím, jež následně působí na výchovu jednotlivce.

Foglar – sociální pedagog tvoří prostředí, které následně působí na jednotlivce.

Jeho propagování pro společnost prospěšných společenských hodnot je evidentní. Prostřednictvím klubových činností si jedinec osvojuje pravidla a vzorce, které mu Foglar předkládá. Svými činnostmi organizoval a dával pravidla sdružením, kterými následně procházelo více a více dětí, postupně tak působí na několik generací společnosti.

Práce sociálního pedagoga není chápána primárně jako pomáhající ve smyslu, že se snaží o kompenzaci nebo narovnání. Jeho činnost má do budoucna zabránit vzniku antisociálního chování.

Foglar sám je přesně takovým vzorem sociálního pedagoga. Aktivizuje k činnostem, které zabraňují vzniku pro společnost nežádoucího chování.

To o co současné sociální pedagogice jde, je v podstatě spojeno s myšlenkami, ze kterých vycházel i Jaroslav Foglar. Propagoval a snažil se vychovávat k lidskosti a vzájemné pomoci. Obecně tak můžeme shrnout, že propagoval myšlenky prosociálního chování.

Autorovi principy zůstávají pořád platné, o tom svědčí nejenom přetrvávání hnutí Skaut (Junák). Důkazem je i povědomí, které má společnost o

---

⁵⁵ Kraus, B. a kol., Člověk, prostředí, výchova, Brno, Paido, 2001, str. 9

samotném Jaroslavu Foglarovi a o jeho práci.

Závěr

Obecným cílem mé práce bylo snažit se vysvětlit základní pedagogické postupy a principy Foglarovy práce, aby bylo patrné i to, co mělo na jeho práci vliv a vedlo ho k prosazování jeho ideálů po celý život.

Jaroslav Foglar přenechal dnešní a dalším generacím odkaz, jehož idea bude stále živá, což asi nejlépe charakterizuje T. Švejdová ve svém příspěvku s názvem „Foglarův příspěvek dnešním časopisům pro mládež“, který vyšel ve Sborníku příspěvků z konference Fenomén Jaroslav Foglar (vydal Památník národního písemnictví v Praze v roce 2008), na str. 125 uvádí:

Švejdová položí otázku Rudolfu Zahradníkovi – čestnému představiteli Akademie věd:

... „Co dal Jaroslav Foglar časopisům pro děti? Co dělal jinak, proč byl tak úspěšný a co z jeho nápadu by se mělo zachovat?“... Pan Zahradník se zamyslel a potom povídá: „Časopisy pana Jaroslava Foglara na rozdíl od těch dnešních časopisů přímo křičely do světa několik zásadních věcí. Že je nepřipustné lhát. Že se nesmí krást. Že kdo lže a krade, bude potrestán, souzen a odsouzen. Že altruismus do života patří. Mám-li větší a menší kus řízku, dám zkrátka tomu druhému ten větší, a je lhostejno jaký mám hlad. Ztratím dvě sousta, získám veselejší život. Ony nejenom že to vytrubovaly, ony zapalovaly ohně a tesaly tyhle zásady hochům a děvčatům přímo do srdcí. A to je to, co už nikdy nikdo potom nedokázal a to, o co se přes to musí každý časopis pro mladé snažit. Takový novinářský mýtus a ideál!“

Myslím, že k tomu, jak se vyjádřil prof. Zahradník, není třeba více co dodávat. Snad jen, že bude dobré, pokud se vždy najde někdo, kdo bude

v činnosti, již tolik propagoval Jaroslav Foglar, pokračovat.

Resumé

Práce je koncipována jako souborný výklad základních pojmů spojených s tématem práce. Snaží se dát alespoň základní přehled ve spojení jména Jaroslava Foglara s jeho idejemi a klubovou a literární činností.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol podle témat.

První z nich se zabývá historicko popisnou částí. Věnuje se osobě Jaroslava Foglara základními životními fakty, literární činností a zmiňuje se okrajově o jeho pokračovatelích – autorům navazujícím na Foglarovu tvorbu literatury pro děti a mládež.

Druhá kapitola s názvem „Motivace Jaroslava Foglara“ se zajímá právě o to, proč věnoval celý svůj život mládeži. Hovoří se v ní o prostředí jako nedílné součásti a faktoru ovlivňujícím výchovu, zejména výchovu ve volném čase. Na závěr této části jsou zmiňovány hodnoty, které prosazoval.

V třetí kapitole jsou shrnuty základní údaje o hnutí Skaut, u nás Junák a o jejich zakladatelích. Právě hnutí Junák bylo hybnou silou pro Foglarovu celoživotní činnost. V této kapitole jsou ve stručnosti popsány Čtenářské kluby Jaroslava Foglara, současnost a idea hnutí mládeže, budoucnost a trendy v souvislosti s pedagogikou volné času.

Čtvrtá kapitola je věnována průzkumu povědomí o činnosti Jaroslava Foglara, jeho literární tvorbě a odkazu. Snaží se zjistit stav v souvislosti k hodnotám a odkazu Jaroslava Foglara.

Domnívám se, že práci lze v budoucnu dále rozšířit o bližší informace z historie Foglarových čtenářských klubů (jak se zmiňuji v kapitole 3.2) a vylepšit pečlivějším studiem dostupných pramenů.

Zjistil jsem také, až při samotném vyhodnocování dotazníků, že odpovědi žáků jsou velice zajímavé a podnětné. Jistě by bylo přínosem zabývat se dále touto problematikou a při té příležitosti klást důraz na volbu i četnost dotazů.

Anotace

Práce se zabývá činností Jaroslava Foglara, jeho odkazem a idejemi; jeho autorskou činností jako spisovatele literatury pro mládež a klubovou činností jako jednou z možností výchovy ve volném čase.

Klíčová slova

Pedagogické ideje Jaroslava Foglara, hnutí klubů a oddílů, volný čas, výchova

Annotation

This diploma thesis deals with Jaroslav Foglar's activities, his heritage and ideas; his author's activity as of a young people's literature writer, and his club's activity as with one of leisure time education possibilities.

Keywords

Jaroslav Foglar's educational ideas, movements of clubs and sections, leisure time, education

Seznam použité literatury:

1. Břečka, B., Kronika čs. skautského hnutí, Brněnská rada Junáka, 1999
2. Foglar, J., Kronika hochů od Bobří řeky, I. + II. Díl, Praha, Olympia, 2005, ISBN 80-7033-926-8
3. Foglar, J., Hoši od Bobří řeky, Praha, Olympia, 1987, ISBN 27-044-87
4. Foglar, J., Přístav volá, Praha, Olympia, 1991, ISBN 27-022-91
5. Foglar, J., Chata v jezerní kotlině, Praha, Olympia, 1988, ISBN 27-036-88
6. Foglar, J., Ernest Thompson Seton: spisovatel, malíř, vychovatel a zálesák, Brno, KJR, 1937
7. Hamanová, R., Lábusová, D. a další, Sborník příspěvků z konference Fenomén Jaroslav Foglar, Praha, Památník národního písemnictví, 2008, ISBN 978-80-85085-88-4
8. Kraus, B., Poláčková, V. a kol., Člověk prostředí výchova, Brno, Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
9. Masariková, A., Masarik, P., Vybrané kapitoly z pedagogiky volného času, Nitra, PF UKF 2002, ISBN 80-968735-0-4
10. Mikulka, L., Causa: Jaroslav Foglar, Ostrava, Amosium servis, 1991
11. Mikulka, L., Jaroslav Foglar, Ostrava, Amosium servis, 1990
12. Mikulka, L., Výchovné tendence v díle Jaroslava Foglara, Ostrava, Amosium servis, 1990
13. Mrva, Jiří., Jaroslav Foglar, Kroměříž, Okresní knihovna Kroměříž, 1990
14. Pírek, Z., Čtenářské kluby Jaroslava Foglara. Brno, Delfín, 1990
15. Vážanský, M., Základy pedagogiky volného času, Brno, Paido, 1995, ISBN 80-901737-9-9
16. Zachariáš, J., Stoletý hoch od Bobří řeky: dobrodružství života a metod Jaroslava Foglara, Praha: Ostrov, 2007, ISBN 978-80-86289-52-6
17. Zapletal, M. Záhady a tajemství Jaroslava Foglara, Praha, Knižní klub,

2007, ISBN 978-80-242-1902-8

18. Vykopalová, H., Patologické jevy v rodině, Olomouc, Univerzita Palackého, 2001,
19. Sborníček STPO Brno, 1997
20. http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Baden-Powell,_1st_Baron_Baden-Powell
21. http://cs.wikipedia.org/wiki/Jaroslav_Foglar
22. <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/akcKMS/KMS-letakproknihovny.pdf>
23. <http://www.ctesyrad.cz/literarni-oceneni/kniha-meho-srdce/finalove-top-12>
24. http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobrodru%C5%BE%C3%A1_literatura
25. <http://www.cbdb.cz/autor-452-milos-zapletal>
26. <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=663>
27. http://cs.wikipedia.org/wiki/Kapit%C3%A1n_Kid
28. <http://foglarweb.ic.cz/clanky.php?id=93>
29. <http://pto.pionyr.cz/zasady-cinnosti>
30. <http://www.skauti-senicka.info/skauting/zakon.html>
31. http://scout.org/en/about_scouting/facts_figures/baden_powell/life_stages_of_b_p/the_hero
32. <http://www.rapsach.cz/foglar/kluby.htm>
33. <http://pto.pionyr.cz/oddily>
34. http://neviditelnypes.lidovky.cz/glosa-beranidla-0ig-/p_politika.asp?c=A090114_113454_p_politika_wag

Seznam příloh:

Příloha č. 1 - Vzor dotazníku

Příloha č. 1

Vzor dotazníku pro žáky základní školy.

Dotazník je koncipován tak, aby získal od respondenta jeho přehled o osobě Jaroslava Foglara, jeho autorské činnosti literatury pro mládež. Má za cíl zjistit u čtenářů postoj hodnotám předkládaných spisovatelem.

Respondenty byli žáci základní školy ve věku mezi desíti a třinácti roky. Otázky jsou otevřené, některé mají možnost odpovědi ano-ne.

Žáci před vyplněním, po rozdání, dostali ústně instrukce k vyplnění dotazníku.

Otázky v dotazníku:

1. Jezdíš přes léto na tábory?
2. Navštěvuješ přes rok nějaký oddíl? (např. Junák, turistický nebo podobný) Který?
3. Co ti říká jméno: Jaroslav Foglar?
4. Četl/la jsi některou jeho knihu? Kterou? (v případě, že jsi četl/la více knih můžeš jmenovat?)
5. Vzpomeneš si na některou z postav z knihy Jaroslava Foglara? Uveď kterou, co tě na ní zaujalo?
6. Dokážeš nalézt podobu v knize a činností oddílů? (soutěže, hry a podobně)

